

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMÁNITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Soňa Marková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMÁNITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Poruchy chování u dětí, jejich zátěž, výchovné prostředí, ovlivňování
a praktické rady**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Olejníček

Vypracovala:

Soňa Marková

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Poruchy chování u dětí, jejich zátěž, výchovné prostředí, ovlivňování a praktické rady zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Jevíčku dne 1.4.2011

.....

Marková Soňa

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady, které mi poskytl při vypracování mé bakalářské práci.

Také bych chtěla poděkovat manželovi a svým dětem za jejich podporu, které si nesmírně vážím.

Soňa Marková

Obsah

ÚVOD	2
Teoretická část	
1. DÍTĚ A RODINA	5
1.1. Charakteristika rodiny současnosti	6
1.2. Rodinné prostředí	8
1.3. Sociálně pedagogická pomoc rodině	9
1.4. Dílčí závěr	11
2. VÝCHOVA V RODINĚ	12
2.1. Funkce výchovy	14
2.2. Specifika rodinné výchovy	15
2.3. Styly a chyby v rodinné výchově	15
2.4. Dílčí závěr	18
3. PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA JEDINCE	20
3.1. Dílčí závěr	22
4. PORUCHY CHOVÁNÍ	23
4.1. Klasifikace poruch chování a jejich charakteristika	24
4.2. Poruchy chování podle stupně společenské závažnosti	24
4.3. Poruchy chování z hlediska věku	26
4.4. Výchovné potíže z hlediska vzniku a vývoje	27
4.5. Příčiny výchovných problémů	27
4.6. Poruchy související s hyperaktivitou, neschopností se soustředit a s asociálním chováním	29
4.7. ADHD	31
4.8. Jak pomoci dítěti s poruchou chování a ADHD:	34
4.9. Dílčí závěr	39

Praktická část

5. CÍL VÝZKUMU	42
5.1. Objekt výzkumu.....	42
5.2. Předmět výzkumu	43
5.3. Metoda sběru dat a vyhodnocení	43
5.4. Využití výsledků pro praxi	44
5.5. Kazuistiky vybraných dětí s poruchou chování.....	45
5.6. Řízený rozhovor:.....	54
Závěr	56
Resumé	58
Anotace	59
Klíčová slova	59
Annotation	59
Keywords	59
Seznam použité literatury	60
Seznam příloh	62

ÚVOD

Úvodem bych ráda zmínila důvod, proč jsem si zvolila téma „Poruchy chování u dětí, jejich zátěž, výchovné prostředí, ovlivňování a praktické rady.“ Při výběru zvítězila osobní zkušenost s výchovou dítěte se symptomem ADHD. Jako matka, která denně bojuje s problémy provázejícími tuto poruchu chování, mohu poskytnout nejen praktické rady, ale i projevit pochopení pro ostatní rodiče. Výchova těchto dětí neprobíhá ve většině případů klidně a příjemně. Je plná zvratů a má spousty nepochopitelných zákoutí. S pomocí sociální pedagogiky můžeme do osudů dětí a jejich rodin zasáhnout a pomoci jim s výchovou a přispět k optimálnímu způsobu života v dané době, v daných společenských podmínkách.

I když se v minulosti objevovaly názory na to, že rodina je již přežitek, tak nám dnešní situace v oblasti výchovy a různé průzkumy ukázaly, že tomu tak není. Bylo zjištěno, že rodina má nezastupitelné místo při výchově dětí. Zvláště v posledním desetiletí nabyla instituce rodiny velkého významu. Rodinné zázemí a výchova dětí v rodině je nejdůležitější složkou, která se vedle školy podílí na utváření osobnosti dítěte. Období dětství má dalekosáhlý vliv na další život jedince. Ne každé dítě však má to štěstí, aby poznalo prostředí plné porozumění, lásky a bezpečí, které v převážné míře rodina poskytuje. Proto se chci v první kapitole soustředit na rodinu tj. na charakteristiku současné moderní rodiny, funkce této rodiny a na rodiny problémové. Dále považuji za důležité se zmínit o různých stylech a přístupech k výchově. Předpokládám, že děti s poruchou chování pochází z neúplných či dysfunkčních rodin.

Často diskutovaným problémem při výchově dětí je otázka trávení volného času. Děti ponechané samy sobě se mohou nudit, věnovat se činnostem nekalým čili zakázaným, a způsobit tak rodičům spoustu potíží. Tuto kapitolu věnuji otázce prostředí a jeho vlivu na vývoj jedince. Také bych se ráda zmínila o ziskových a neziskových organizacích pomáhajících s výchovou problémových dětí a s nabídkou volnočasových aktivit.

Další kapitolu věnuji nejčastějším poruchám chování a nastiňuji možnosti jejich vzniku, vývoje, příčin a řešení výchovných situací. Vycházím z publikací, které výrazně přispívají k ochraně a prevenci poruch chování u dětí.

Zvláštní pozornost chci věnovat dnes velmi rozšířené a diskutované poruše chování ADHD. Velký důraz v tomto případě kladu na důslednost ve výchově a možné následky při pochybení

ze stran některých pedagogů a okolí. Podělím se o svou osobní negativní zkušenost týkající se nástupu mého syna s ADHD do první třídy.

V praktické části se snažím potvrdit, či vyvrátit hypotézu, že problémové chování dětí je projevem rodinné výchovy a zároveň zrcadlem situace, která v rodině vládne. Mou snahou je nastínit, co se skrývá pod povrchem v těchto rodinách. Také se pokouším zjistit, jak významnou roli hraje rodinné zázemí, prostředí a spolupráce se školou. Během své praxe v rámci studia jsem měla možnost poznat práci pedagogů na ZŠ v Moravské Třebové. Mým cílem bylo monitorovat vybrané žáky z druhého stupně ZŠ, které výchovná poradkyně označila za konfliktní či méně přizpůsobivé a s větším počtem kázeňských přestupků. Seznámila jsem se s jejich rodinným zázemím a nejčastějšími problémy, s nimiž se tyto děti potýkají.

Empirická část zahrnuje kazuistiku vybraných dětí a poruchami chování a součástí kazuistiky jsou i výsledky analýzy z Baum-testu a kresby lidské postavy, které odhalují odraz osobnosti a skryté charakterové rysy. V další části svého výzkumu jsem použila řízený rozhovor s pedagogy, kde se zajímám o jejich vzdělání v oboru sociální pedagogice, dále o zátěž, kterou pro ně děti s poruchou chování ve třídě představují, a z jakých rodin nejčastěji pocházejí. Druhá část rozhovoru byla směřována rodičům dětí s výchovnými potížemi. Měli možnost vyjádřit své názory na školu, možnosti pomoci, která jim byla nabídnuta nebo kterou by uvítali. Dále jsem chtěla poskytnout prostor pro osobní pocity rodičů, jakou zátěž pro ně dítě s poruchou chování představuje, jak výchovu zvládají a jakou formu pomoci by uvítali.

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na rodiny, které se nejčastěji potýkají s poruchou chování dětí. Svou pozornost zaměřuji na možné příčiny vzniku těchto poruch, vlivu rodiny a prostředí. Mým cílem je i nabídka praktických rad, které by pomohly ke zmírnění výchovných potíží.

V práci se snažím zdůraznit, jak důležitá je pomoc ze strany sociální pedagogiky, mezi jejíž činnosti, kromě jiných, patří hlavně poradenství, výchova, reedukace, osvěta, ale i organizování různých akcí a programů, které by pomohly zlepšit kvalitu života dětí a zároveň působí i jako prevence sociálních deviací.

V rámci výzkumného šetření jsem si zvolila tyto otázky, na něž budu hledat odpověď:

Z jakých rodin pochází nejčastěji děti s poruchou chování?

Lze včasným zásahem zmírnit nežádoucí projevy poruch chování?

Jsou znalosti pedagogů v oboru sociální pedagogika dostatečné?

Teoretická část

V teoretické části své bakalářské práce definuji pomocí odborné literatury základní pojmy, které úzce souvisí s mou prací. První kapitolu věnuji rodině, která tvoří především v období raného dětství, základ pro zdravý vývoj dítěte. To, co nám dá rodina do vínku, si s sebou ponese po celý život.

1. DÍTĚ A RODINA

Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako záchranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Po tisíce let sloužila rovněž jako prostředek k předávání základních duchovních a materiálních hodnot. Ze společenského hlediska je rodinné společenství definováno společným místem a společným sdílením radostných i tragických událostí. Rodina v minulosti existovala v prostředí širšího společenství složeného z blízkých a vzdálených příbuzných, příslušníků stejného rodu. Tyto vztahy zaručovaly i vnější ochranu rodiny a dětí například v případech, kdy se o ně vlastní rodiče nemohli postarat. Rodina byla rovněž dílnou, pracovištěm, kde dítě získávalo pracovní přípravu. Fungovala jako uzavřené sociální a ekonomické společenství. Převodění oblasti výroby do sféry státu (v období industrializace) přináší s sebou přebírání mnoha funkcí, které byly původně vyhrazeny rodině, dobrovolným sdružením, obcím nebo církvi. Stát postupně přebírá péči o nemocné, začíná řešit rodinné problémy a vstupuje tak do soukromého života každého člena rodiny včetně dětí. Rodina prochází mnohými proměnami, avšak její ústřední rolí zůstává ochrana a výchova dětí. Pro zdravý psychický vývoj dítěte má fungující rodina význam zásadní. Dlouhodobé zkoumání dětí vyrůstajících bez rodičovské lásky prokázalo, že tyto děti trpí v dospělosti častějšími duševními poruchami, chronickou úzkostí a depresemi, závislostí na návykových látkách, asociálními formami chování a mají četnější konflikty se zákonem. (Pothe, 1996,s.17)

Jak poukazuje Kraus v právníkové literatuře se sice rodina nedefinuje, ale s oblibou se používá pojem rodinná kolektiva nebo určení - **rodina jako základní článek společnosti**. Sociologové preferují pojem sociální instituce nebo **malá sociální skupina**, sociální psychologové dávají přednost pojmu **primární skupina** před institucí, pedagogové zdůrazňují **výchovně – socializační funkci** rodiny, ekonomové považují rodinu především za **výrobní nebo spotřební jednotku**. Pokud se budeme snažit o komplexnější pohled, můžeme vymezit rodinu jako takový systémový celek, který je schopný reprodukce svých

základních podmínek. Charakteristickým znakem československé rodiny v druhé polovině 20. století byl fakt, že se jednalo především o **manželskou rodinu**. Moderní rodina tvořená párem rodičů a dětmi, bývá sociology rodiny nazývána též rodinou **nukleární**. Rozšíření rodiny o blízké příbuzné, prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné umožňuje pojem **rodina rozšířená**. Prostor pro odlišení **typu rodiny**, v níž jedinec vyrůstá jako dítě a kterou sám zakládá, nabízejí pojmy **rodina orientační a prokreační**. Dále lze hovořit o **rodině úplné a neúplné**.

Z hlediska průběhu socializačního procesu má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině **funkční**, která přiměřeně plní všechny funkce, a **funkční**, ve které občas dochází k poruchám v plnění jedné či několika funkcí, které ale nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte, a **dysfunkční**, kdy dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte.

1.1. Charakteristika rodiny současnosti

Kraus uvádí, že tvář současné rodiny poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností.

1. Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce. V plné kompetenci rodiny zůstaly pouze některé z nich. Snad proto se někdy ozývají hlasy o její možné krizi, přežití či konci.

2. Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu, vytváření manželských rodin je tak provázáno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.

3. Snižuje se stabilita rodiny. V posledních desetiletích z řady důvodů dochází k **nárůstu rozvodovosti**. Přibližně 40% manželství dnes končí rozvodem, většina rozvádějících se manželství má děti.

4. Mění se celková struktura rodiny. Klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také vícegenerační soužití. Narůstá počet osob žijících v jednočlenných domácnostech.

5. Rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství. Ubývá „nechtěných“ těhotenství, přičemž postoje k umělému přerušování těhotenství jsou značně liberální.

6. Prodlužuje se délka života, a tím i trvání rodiny po odchodu dětí. Delší je též doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vyrůstá tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.

7. K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu. Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, s dětmi se začíná teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou však vzhledem ke změnám v důchodové praxi velmi často ještě zapojeny do pracovního procesu.

8. Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu. V důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Nerespektování dočasných priorit na čas rodiny je závažné zejména v rodinách s malými a předškolními dětmi. Vedle nedostatku času vyvstává též problém způsobu jeho trávení, problém „kvality času“. V této situaci vzniká například otázka užívání médií v současných rodinách.

9. Přibývá dvoukariérových manželství. V důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti, se zvyšuje zaměstnanost žen. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 83)

Rodinu a výchovu považují za základní pilíře naší společnosti. Bohužel v dnešní uspěchané době význam rodinné výchovy upadá v zapomnění. To je možná i jeden z důvodů nárůstu problémového chování u dětí. Proto je potřeba si znovu připomenout poselství, které rodina a výchova představuje.

Podle Bakošové má laická, ale i jiná odborná veřejnost různé zkreslené představy o poslání, funkcích rodiny a výchově v rodině. Tyto zkreslené představy či předsudky pocházejí často z východiskové rodiny. Jestliže každý člověk pochází z nějaké rodiny, cítí se být předurčený na posuzování toho, co je v rodinné výchově správné a co ne. Právo na diskuzi má každý, ale je potřeba odlišovat mezi odbornými a laickými poznatky. Proto je nevyhnutelné vychovávat jak odborníky, tak i laickou veřejnost o rodině a jejích možnostech ve výchově.

Ve své knize představuje **základní poselství**, které je třeba prostřednictvím **osvěty** zabezpečovat.

- Rodina jako instituce je v každé společnosti součástí sociální politiky. Stát má sloužit rodině a rodina má pomáhat státu.
- Rodina je prvním místem socializace a výchovy dítěte, je místem, které dává dítěti základ pro jeho další život.
- Výchovu v rodině si nesmíme plést s manipulací. Výchova v rodině, to je především utváření hygienických návyků, vzorců chování, názorů, přesvědčení, ale i místem, které dává základy soužití s lidmi, schopnost kooperace, dává základy mravních norem.
- Výchovou je potřebné pomáhat dítěti během celého života, pomáhat mu v těch oblastech jeho osobnosti, které nejsou dostatečně vyvinuté, kompenzovat nedostatky v sociálním prostředí.
- Rodičovství a vychovatelství je umění, které je potřeba zušlechťovat poznáním, rozvíjet dobrým úmyslem, láskou a porozuměním. (Z.Bakošová, s.113)

1.2. Rodinné prostředí

Souhlasím s názorem PhDr. Kvietka, že po všech zkušenostech s různými typy výchovy dětí je zřejmé, že nic nenahradí rodinné prostředí. Jednou ze základních úloh dneška je vytvářet a udržovat zdravé ovzduší v rodinném prostředí, aby v něm členové našli to, co potřebují pro svoje duševní zdraví a pro rozvoj své osobnosti: lásku, oporu, jistotu, uznání osobního úspěchu a vědomí spolupatříčnosti, pevný bod.

Ve svém článku se Kvietok zabývá také významem zdravé atmosféry v rodinném prostředí. Ten stoupá hlavně v tzv. krizových situacích, například při těžším onemocnění jednoho člena rodiny, nezaměstnanosti rodiče, při těhotenství a narození dítěte, ale i při kratších a méně závažných nepříjemných událostech jako je stěhování, malování apod. (PhDr. A.Kvietok, Sféra 2009, s.35)

Dle Krause má rodina výsadní postavení v tom smyslu, že je prvním výchovným činitelem a nastupuje v počátečním období života člověka, které je obdobím pro utváření charakteru obdobím rozhodujícím. Rodina je především nenahraditelná v oblasti emocionálního vývoje dítěte, je citovým zázemím a útočištěm. Z toho hlediska také odpovědnost za budoucí podobu

charakteru dané osobnosti je neoddiskutovatelná. Problém je v tom, že stále značná část rodin si tuto odpovědnost neuvědomuje, s výchovou začíná až později a počáteční období života promarní. (Kraus, Teorie výchovy 2006, s.26)

Děti, které přichází do školy z klidných a spokojených rodin, se o mnoho lépe přizpůsobují a zvládají nároky, které na ně škola klade. Pokud však v rodině vládne napětí, stres nebo je dítě jinak traumatizováno, tak se to dříve či později projeví i na jeho chování. Proto považují za důležité **preventivní zaměření na určitý typ rodin**, kde by mohlo docházet ke vzniku poruch chování u dětí.

1.3. Sociálně pedagogická pomoc rodině

Bakošová poukazuje na možnosti a **úskalí výchovy v různých typech rodin**. Poznání těchto skutečností může vést k předcházení vzniku dysfunkčních procesů.

Rodina s jedním dítětem

Z hlediska výchovy se rodiče dopouští chyby, že dítě je středem pozornosti vyvolávají v něm pocit, že je výjimečné. Dítě tak získává vysoké sebevědomí, které často neodpovídá reálnému stavu. Dítě může očekávat ze strany dospělých stejnou pozornost, jaké se mu dostává doma. Takové dítě rádo určuje pravidla jiným, je v něm málo schopností pochopit potřeby jiných.

Rodina starších rodičů

Může jít o rodinu, kde jsou oba rodiče starší. V důsledku věku může být ve výchově rodičů větší úzkostlivost, slabá pružnost, častější únava a menší trpělivost, tendence omezovat dítě. Rodiče mohou být společensky osamoceni, protože jejich vrstevníci mají děti často starší.

Podnikatelská rodina

Je novodobý typ rodiny, který souvisí s procesem transformace společnosti. Má diferencovanou podobu. Rodičům těchto dětí chybí volný čas (85% času tráví v zaměstnání). Charakteristické pro tuto rodinu jsou změny ve vztazích uvnitř rodiny i k širší rodině. Podnikatelé žijí častěji v opakovaných rodinách. Je to ohrožená skupina, vystavena častějšímu stresu. Děti vyrůstající v těchto rodinách rychleji pronikají do světa dospělých. V rodině je jiná hierarchie hodnot, víc se preferují materiální hodnoty.

Rodina vdovců (vdov)

Úmrtím jednoho z partnerů vzniká pro celou rodinu složitá situace po stránce emoční, ekonomické i společenské. Děti ztrácí velmi rychle dětství a stávají se dospělými. Přebírají úlohu rodiče, který zemřel. Zůstávající rodič se z hlediska výchovy dopouští dvou krajností. V důsledku smutku a strádání za nejbližší osobu zanedbává děti, nebo používá příliš ochránářskou výchovu. To vše dělá ve snaze nahradit mu oba rodiče.

Rodina rozvedených rodičů

I když je rozvod jedinou společensky uznanou formou zániku manželství, dotýká se všech členů. Všichni někoho postrádají – partneři navzájem jeden druhého, děti jednoho z rodičů, ten, kdo opouští rodinu, ztrácí domov, byt. Nejtěžší jsou ztráty citové. Rozvod je proces zátěže na celé roky.

Rodina s nemocným (postiženým) dítětem

Mezi další faktory ohrožených skupin patří dítě narozené s postižením. Příchod každého dítěte do rodiny je spojený s očekáváním a předsevzetími. Čím větší byly představy o tom, co má dítě splnit, tím je i zklamání z narození poškozeného dítěte u rodičů větší. Mnozí rodiče tuto situaci neumí zvládnout. Projevuje se to formou přehnané starostlivosti a lásky až k nenávisti.

Nechtěné děti mají podle výsledků výzkumu zásadní handicap projevující se v psychickém a sociálním znevýhodnění. Ukázalo se, že nechtěné děti byly ve školním věku častěji nemocné, měly horší školní výkon, trpěly konflikty, zklamáním, navštěvovaly častěji protialkoholické a protidrogové poradny.

Děti narozené mimo manželství. Když matka zůstane sama, je jasné, že nemohou být naplněny některé potřeby dítěte. Chybí jistota úplné rodiny, dítě cítí, že se liší od ostatních dětí. Pro svou psychosociální vývoj potřebuje otce, mužský vzor. Když dítěti chybí otec, má sklony se chovat nedisciplinovaně, asociálně, může být agresivní vůči dospělým. Stává se outsiderem v dětském kolektivu, snaží se vyniknout nad ostatní děti, upozorňují na sebe. Hodně matek, které se rozhodly zůstat svobodné, se chová neuroticky, vyčítají dítěti, že se obětovaly a zkazily si život kvůli němu.

Nevlastní rodič. Doplněná rodina vzniká, když se v rodině objeví nový otec či nová matka. I tahle situace může přinést do rodiny mnoho násilných prvků. Mnohé ženy přivádí do rodiny často několik partnerů, než najdou toho pravého. Děti jsou tak vystavené dlouhodobému stresu, přestávají věřit své matce, cítí se opuštěné. (Bakošová, s.107)

1.4. Dílčí závěr

Rodina je přirozené prostředí, do kterého se rodíme, a má na výchovu dítěte největší vliv. Domov, kde je dítěti poskytována péče, zázemí, láska a dítě se v ní cítí šťastné, vyrovnané a v bezpečí, nemůže nic nahradit a je to to nejcennější, co může člověka v životě potkat. Hezký vztah mezi rodiči tvoří základ pro celý život dítěte. Člověk je od narození významně ovlivněn prostředím rodiny. V rodině si osvojuje zvyky, chování, přístup jejich členů k životu, k práci a k ostatním lidem. Z rodiny čerpá nejen pozitivní vlivy, ale bohužel i negativní. Rodina může být v některých případech důvodem či příčinou poruch chování dítěte. Ne každý má to štěstí vyrůstat v plně funkční rodině. Mé dětství provázely časté hádky rodičů a vzájemná netolerance členů rodiny. Projevy lásky, podpory či pochvaly se u nás vyskytovaly velmi zřídka. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že výchova v rodině, kde panuje mrzutá nálada, chybí komunikace a dítě má pocit, že svou přítomností spíše rodiče obtěžuje, může být zdrojem velkých dětských traumat, následných výchovných potíží jako je nízké sebevědomí, pocit nejistoty či partnerské problémy. Proto dnes jako matka dvou synů považuji za své priority lásku, povzbuzování, komunikaci a pohodu v rodinném kruhu. Mou snahou je, aby mé děti cítily podporu na každém kroku. Rodina není jen slovo, je to startovací dráha pro celý život.

Výchova dětí patří mezi základní a nejnáročnější povinnost každého rodiče. Plody naší výchovy se mnohdy projeví až v příští generaci. Tuto kapitolu věnuji výchově, o které se dnes opět velmi diskutuje a v případě poruch chování u dětí má nezastupitelnou funkci.

2. VÝCHOVA V RODINĚ

Kraus definuje výchovu jako záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. (Kraus, 2006, s.5)

Dále uvádí, že výchovný proces má často podobu **převýchovy (reedukace)**. Jde především o nápravu chyb a omylů z předchozích výchovných období. Má-li být převýchovný zásah účinný, musí být založen na reálném rozboru podmínek a příčin, jež k poruchám chování vedly. Podmínění může být endogenní (vnitřní) – konstituční typ, intelekt, temperament, vývojové zvláštnosti - a exogenní (vnější) – činitelé přírodního i společenského prostředí v rodině, škole a v širším okolí. Ve výchovném procesu se můžeme setkat s množstvím nedostatků v jednání. Nejčastěji jde o oblast vadných návyků, snížený nebo zvýšený sebecit, projevy agresivity, závady v oblasti vztahu k práci, k autoritám, k pravdě, v oblasti životosprávy, sexuality. Proces reedukace je vždy náročný a zdoluhavý. Současně si je třeba uvědomit, že utváření návyků či různých povahových vlastností trvá týdny a měsíce, jejich přetváření zhruba dvakrát tolik, tedy měsíce a léta. Od vychovatele vyžaduje obzvlášť trpělivost, individuální přístup, získání důvěry, pedagogický takt. V takových situacích se projevuje skutečné pedagogické mistrovství. Ze strany vychovávaného je nezbytná ochota spolupracovat a snaha chtít se změnit. (Kraus, 2006, s.6)

Jak uvádí Matějček ve své knize, dítě vychováváme stále. Od kojeneckého věku se rozhoduje o tom, jak se bude umět vyrovnat se školními nároky, jak se bude umět postavit k práci, jak se uplatní ve společenském životě, jak se bude umět zamilovat a jakým bude manželem a otcem, nebo manželkou a matkou. Ve výchově často jednáme živelně, spontánně, více podle temperamentu než podle pedagogického rozumu. Není ovšem zaručeno, že když na výchovu začneme najednou moc myslet a rozhodneme se právě teď vzít všechno pořádně do rukou, že si budeme počínat lépe. Někdy to dopadne jenom chladněji, vypočítavěji, méně přirozeně a uvede to dítě spíš ve zmatek než na správnou cestu. Měli bychom samozřejmě být ve všem našem chování upřímní, ve výchově je to však požadavek základní. Přetvařovat se nesmíme. Naše další úvahy o výchovných prostředcích, jakými jsou odměny a tresty, mohou nabýt smyslu teprve tehdy, až získáme určitou oporu v poznání podmínek, za kterých se výchova

děje. Předně nevystačíme s živelnou výchovou tam, kde jde o případy náročnější. Každá vada, odchylka nebo zvláštnost, ať už tělesná, temperamentová, povahová či jakákoli jiná, která vzdaluje dítě od běžného průměru, vytváří pro ně poněkud náročnější životní situaci a pro rodiče náročnější a odpovědnější výchovu. Ne že by se dítě nějak postižené v tělesné nebo duševní výbavě muselo nutně zvláštně vyvíjet a působit zvláštní výchovné obtíže, ale je přece jen vystaveno určitému zvýšenému nebezpečí.

Zda toto nebezpečí bude, nebo nebude realizováno, to záleží na mnoha okolnostech jak u dítěte samotného, tak i na okolnostech v jeho životním prostředí. V takových případech však je vždy třeba užívat výchovných prostředků zvlášť uváženě a klást výchovné cíle zvlášť opatrně. Je celkem samozřejmé, že u dítěte více postiženého uvažujeme o jeho výchově více. Stejně tak dítě, které už je výchovně nějak pokaženo, které se dopouští přestupků a uvádí rodinu do svízelné společenské situace, je předmětem naléhavých výchovných úvah. Ale čím více se blížíme k takzvanému normálu, tím spíš se setkáváme s tím, že výchova se děje neuvědoměle. Nebezpečí vážných výchovných přehmatů zdaleka není tak očividné, zato však vyvstává méně zjevné, ale neméně reálné nebezpečí výchovného zanedbávání, nepřiměřených požadavků a nepřiměřených výchovných prostředků. I normální dítě je individualitou neopakovatelnou, originální, které vyžaduje individuální přístup a zacházení. A to je další důvod, pro který nemůžeme přijmout „živelnou výchovu“ jako dostačující. (Matějček, 2000, s.15)

2.1. Funkce výchovy

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje je, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní. (Kraus, Poláčková)

Funkcí, které má rodina plnit, je mnoho. Analýzu funkcí, které by měla výchova plnit ve vztahu ke společnosti, shrnuje Kraus.

Nejdůležitější funkce, které by výchova měla ve vztahu ke společnosti plnit jsou:

- a) **Translačně-transformační funkce** spočívá v zajišťování komunity vývoje společnosti. Jde tedy v podstatě o přenos, ale také o další obohacování kultury prostřednictvím výchovně-vzdělávacího procesu.
- b) **Komunikačně-kooperativní funkci** plní výchova tím, že ovlivňuje oba procesy, usnadňuje je a přispívá k jejich kvalitě: zpětně tak zasahuje do systému mezilidských vazeb.
- c) V rámci **socializační funkce** výchova modifikuje, prohlubuje a posunuje kvalitativní rovinu socializačního procesu.
- d) **Kultivační funkce** je plněna především v procesu vzdělávání člověka, kde dochází k přijímání, zhodnocování, přepracování všech informací a k vytváření předpokladů pro jejich přínos do praxe.
- e) **Ekonomicko-kvalifikační funkce** spočívá ve vytváření předpokladů pro další rozvoj hospodářství v podobě přípravy kvalifikovaných pracovních sil, které jsou schopny přispívat ke zlepšování kvality a organizace výroby, obchodu a dalších služeb. Všechny výše uvedené funkce se vzájemně prolínají a doplňují. Ve všech uvedených funkcích výchovy se odráží vztah mezi společností a výchovou (Kraus, Poláčková, 2001, s. 42).

2.2. Specifika rodinné výchovy

Výchova v rodině se dle Krause vyznačuje těmito znaky:

- a) **Individuální charakter** – výchova je odvislá od věku rodičů, jejich vzdělání, životních zkušeností z orientační rodiny, osobnostních předpokladů, harmonie či disharmonie vztahů.
- b) **Neprofesionální charakter** – výchova staví pouze na zkušenostech z dětství. Důsledkem jsou velmi rozmanité metody a prostředky uplatňované ve výchově, preferovány jsou krátkodobé cíle.
- c) **Intimní charakter** – výchova probíhá na bázi citových vazeb, výchovné ovlivňování má charakter důvěrný, a o to větší může mít efekt pokud, je vedeno správným směrem.
- d) **Dlouhodobé působení** – výchova probíhá řadu let a má relativně stabilní charakter.

2.3. Styly a chyby v rodinné výchově

K **narušení výchovy** může dojít tehdy, když se rodiče o děti **nemohou starat** (válka, epidemie, smrt obou rodičů, invalidita, nemoc), nebo když se rodiče **nedovedou starat** (nezralost, nezletilost), anebo když se rodiče o děti z různých důvodů **starat nechtějí**.

V rodinné výchově, která se ve většině případů se neodehrává na profesionální úrovni, dochází tím pádem často k chybám, které mohou mít někdy fatální důsledky a poznamenávají vychovávaného na celý život. Optimální stav se může vymknout v následujících směrech. Buď příliš dominují rodiče (někdo z rodičů) a výchova nabývá výrazně autoritativního charakteru, nebo dominuje osobnost dítěte, kolem kterého se všechno točí (pedocentrický charakter), nebo je výchovné působení nedostačující (dítě je převážně odkázáno samo na sebe). (Kraus, 2006)

Mezi **základní chyby ve výchově** řadí Kraus tyto:

Nesprávná výchova:

- přílišná přísnost
- přílišná láska
- nedostatek citu
- nedostatek času

- lhostejnost
- nerušené vztahy v rodině

Přílišná přísnost

Může být někdy důkazem odmítavého vztahu rodičů k dítěti, výrazem zklamání nad dítětem, které se nevyvíjí podle jejich představ a přání. Rodiče touží, aby jejich dítě dosáhlo vynikajícího postavení, a přitom se na ně nedívají kriticky. Vyžadují po něm výkony, pro které nedozrálo věkem ani schopnostmi. Tento ambiciózní výchovný styl, kde rozhodující roli hraje úspěch ve studiu, v zaměstnání, v životě, jde často na úkor citové vybavenosti dítěte. Dítě na své úkoly nestačí, proto pozbývá rychle sebedůvěry, je nejisté, nespokojené, nešťastné. Někdy dochází i k vážným nervovým poruchám. Podobné důsledky může mít i výchovný styl autoritářský, který vyžaduje absolutní poslušnost a podřizování se. Často používanou metodou je trest a výchova se odehrává v atmosféře strachu.

Přílišná láska

Přílišná láska může ve výchově také způsobit vážné škody. Vede k nezdravé shovívavosti, přehnané starostlivosti a úzkostlivosti. Ze strachu o dítě odstraňují rodiče z cesty každou překážku, nedovolí mu nic udělat, aby se mu nic nestalo, omezují jeho samostatnost i touhu po vlastním projevu. Tato přílišná láska vede k výchově rozmazlující a úzkostné. Ta může mít charakter tzv. protekcionistický (rodiče buď dítě ochraňují za každou cenu, nebo příliš s dítětem soucítí, poddávají se pocitům křivdy a trpí s ním a nebo se dítěti podřizují, role se obrací a dítě vychovává rodiče místo naopak).

Podobné kořeny může mít i styl perfekcionistický. Přehnaná důslednost, např. v oblasti hygieny ze strachu z infekce, přehnaný smysl pro pořádek, usměrňování dítěte do všech detailů a ve všech směrech, zakazování stýkat se s vrstevníky apod. omezují jeho možnosti svobodného rozhodování a mohou mít vážné důsledky na rozvoj psychiky.

Nedostatek citu

Mnoho rodin se zabývá jen problémy ekonomického rázu a zapomíná, že dítě potřebuje dostatek citových projevů. Láska rodičů je to nejcennější, co mohou dítěti dát. Zvyšuje vědomí bezpečí a životního optimismus. Jsou však i rodiče, kterým na dětech nezáleží. Ti se

chovají k dětem chladně, nevšímavě, odmítavě, někdy dokonce i nepřátelsky. Vyvrcholením může být přístup repulzivní (zavrhuující), kdy je dítě vysloveně pokládáno za přítěž.

Nedostatek času

Chování mnohých dospělých je možné charakterizovat trvalým nedostatkem času pro dítě, neustálým spěchem a z něj vyplývající nervozity. Nemají chvíli čas, aby si s dítětem poseděli, popovídali a pohráli. Potom dítě trpí trvalou nenasyčenou potřebou citového kontaktu s rodiči.

Lhostejnost

Laxní přístup je výrazem nezájmu rodičů o výchovu dětí. V zásadě nereagují ani na pozitivní, ani na negativní projevy dítěte a průvodním jevem je rovněž neuspokojování citových potřeb. Takovýto přístup ve výchově se objevuje např. k nechtěným dětem, tam, kde rodičům obecně chybí pocit zodpovědnosti. Často je to důsledek i určitých deviací v rodině (alkoholismu, závislosti apod.). Důsledkem může být záškoláctví, šikanování a deviantní jednání u dětí.

Narušené vztahy v rodině

Optimální výchova se velmi těžko realizuje v traumatizujícím prostředí, které je bohaté na konflikty, hrubost a násilí. Jsou to často situace, se kterými se dítě neumí psychicky vyrovnat, což má za následek jeho nevhodné chování. Rodiče se tak stávají nevhodnými vzory.

(Kraus, Teorie výchovy 2006, s.27-28)

Podle názoru Traina má vliv na chování dětí i **velikost rodiny**. Děti z početných a sociálně slabších rodin bývají jiné než ty, které pocházejí z rodin méně početných. Mají většinou méně rozvinutou slovní zásobu a hůře čtou. Ve velkých rodinách bývá totiž méně intenzivní interakce, děti nemají tolik příležitostí k rozvoji komunikativních schopností a často nenacházejí dost podpory pro získání vyššího vzdělání. Děti mohou trpět stísněnými podmínkami a omezenými finančními prostředky. To také bývají nejčastější příčiny konfliktů mezi rodiči. Autorita rodičů a kázeň v rodině mohou být ohroženy. Děti z velkých rodin

bývají často neklidné, neposlušné a destruktivní. Mají tendence šikanovat a více se perou než děti z rodin malých. (Train, 1997, s.72)

Dále je v rámci výchovy nutné zmínit význam **autority** v rodině. Děti s problémovým chováním často pocházejí z rodin, ve kterých chybí jasná autorita a rozumná komunikace. Členové rodiny zaujímají k diskutovaným problémům negativní postoje a v závěru se nikdy na ničem nedohodnou. Může to být způsobeno tím, že v rodině chybí zodpovědná autorita. V normálně fungujících rodinách neexistuje takový typ dominance, který by mohl způsobit špatné chování dítěte. O něčem rozhodují otcové, o něčem matky a některá rozhodnutí dělají společně. Na dítě s poruchou chování také negativně působí, nejsou-li rodiče schopni se v konfliktních situacích na ničem dohodnout. Děti potřebují mít jasnou představu o rodinných vztazích a vzájemné ambivalentní postoje rodičů jim rozhodně neprospívají. (Train, 1997, s.75)

Kraus nezapomíná ani na **výchovu k volnému času**. S obecným nárůstem volného času u většiny populace vyvstává problém schopností tento čas účelně a užitečně využívat. To se týká především dětí a mládeže, která ve většině případů neví, jak s volným časem naložit. Výsledkem je razantní nárůst různých sociálních deviací. (Kraus,2006, s.25)

Dále upozorňuje na výzkumy, které ukazují, že **nedostatečná intervence rodiny, učitelů a vychovatelů** do usměrňování volného času často vede k deviantním formám chování mládeže. Cílem by pak mělo být, pokud jde o skupiny asociálního charakteru, eliminovat negativní vlivy takových skupin, snažit se alespoň izolovat jejich působnost, aby nemohly v širší míře ovlivňovat jednání dalších dětí a mládeže. (Kraus, Poláčková, 2001, s.135)

2.4. Dílčí závěr

V každém rodinném prostředí probíhá výchova odlišným způsobem. Existuje spousta návodů a rad, ze kterých mohou rodiče vycházet. Neexistuje však univerzální recept, který by platil na všechny děti stejně. Každé dítě je originální, jedinečné a nepředvídatelné. Jeho vývoj je plný zvratů a nečekaných vyústění. Jinak probíhá výchova dítěte bezproblémového. A jiný postup se musí použít u dítěte, které má nějakou poruchu chování. Děti mnohdy ovlivňují i naše pocity. Často nás svým chováním nutí k zamyšlení nad svým vlastním jednáním. Když

pochojíme, co nám vlastně chce dítě svým chováním sdělit, snáze tak pronikneme do jeho přání a potřeb. Většina rodičů očekává od dítěte spoustu příjemných emočních zážitků. Ne vždy vše probíhá v klidu a příjemně. Některé dítě přijímáme snáze, u některého se může projevit i pocit zklamání a odmítání. Na druhé straně i rodinné prostředí vyvolává různé náročné situace. Milující rodiče prožívají radost z dítěte, strach o něj, ale jak již bylo řečeno, i zklamání, které může přispět ke vzniku různých problémů a konfliktů. Faktorů, které mohou ovlivnit výchovu je velmi mnoho. Sama ze své vlastní zkušenosti vím, že jinak probíhá výchova dítěte bezproblémového a úplně jiná pravidla používáme při výchově dítěte, které má poruchu chování. Výchova takového dítěte představuje zátěž nejen pro rodiče, ale mnohdy ovlivní i chod celé rodiny. Při s jednání těmito dětmi je nutná zvýšená péče a trpělivost nejen ze strany rodičů, ale i školy. Mnozí rodiče také přebírají vzory výchovy od svých rodičů. Není výjimkou, že se na svých dětech dopouští stejných chyb, jako jejich rodiče na nich. Nesmíme zapomínat, že otec i matka pochází každý z jiné rodiny, kde mohla panovat naprosto odlišná výchova. Proto si myslím, že základní podmínkou optimální výchovy je soulad mezi rodiči. V neposlední řadě je nezbytné se zmínit o rodinách, jejichž výchova může být pro děti flustrující. V některých případech špatná výchova může podporovat patologický vývoj osobnosti. Problémy dětí tak v různé míře mohou odrážet rodinnou situaci. V důsledku chybného výchovného vlivu či prostředí může u dětí docházet k poruchám chování, kterým věnuji další částí své práce.

Otázkou, do jaké míry naše chování ovlivňuje **prostředí** a jak velký vliv má na jedince, se zabývám v následující kapitole.

3. PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA JEDINCE

Prostředí člověka zahrnuje vedle hmotných předmětů také nezbytné vztahy. Existuje tedy vedle materiálního systému i systém duchovní, tj. prvky jako věda, umění, morálka apod. Podstatné je, že prostředí jako jistý vymezený prostor obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. Životní prostředí člověka lze tedy vymezit jako tu část světa, s níž je člověk ve vzájemném působení, které ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se jím a také je aktivně svou prací mění.

Pro sociální pedagogiku je důležité **členění prostředí z hlediska frekvence působících podnětů**. V poslední době problémem prostředí **podněťově přesycené** a prostředí **podněťově chudé**. K největším úkolům patří prostředí již svou podstatou a skladbou podnětů **závadová a deviační**. Taková prostředí neskýtají záruku žádoucího rozvoje osobnosti, přímo jej ohrožují. Rodinné prostředí, kde otec je recidivista, matka prostitutka, může být markantním příkladem. Ovšem takové prostředí se může objevit nejen v souvislosti s rodinou. Jsou to neméně často prostředí různých part či přímo band, gangů apod. (Kraus, Poláčková, s.99,102)

Je zajímavé, kolik faktorů může působit na jedince. Uvádím aspoň ty základní. Mezi zásadní typ, který ovlivňuje prostředí patří, bezesporu **rodina**. O jejím vlivu na jedince jsem se již zmínila v předcházející kapitole.

Další důležitý faktor, který je neoddělitelnou součástí výchovy mladého člověka, je **školní prostředí**.

Problémy chování se mohou projevit až ve chvíli, kdy dítě zahájí školní docházku. Je známo, že všechny děti musí v počátcích své školní docházky překonávat různé obtíže a že některé děti je zvládají hůře než jiné. Pokud se chování dítěte doma povážlivě zhoršuje, může to znamenat, že má problémy ve škole. Neučiní-li rodiče potřebné kroky, tak se u dítěte rozvinou projevy, které jsou typické pro děti s poruchami chování, ať už byly původní příčinou ADHD nebo emoční problémy. Pro mnohé děti s poruchou chování a ADHD je typická nesoustředěnost, impulzivita a školní úkoly jim připadají příliš obtížné. Jakmile zůstanou trochu pozadu, zhoršuje se jejich chování. Učitelé, kteří nerozpoznají symptomy poruchy, mohou těmto dětem zadávat nepřiměřené úkoly. Ty nejsou schopny je řešit a v důsledku toho

jsou považovány za líné či nekooperativní. Často dostávají úkoly, které by ve svém věku měly zvládat, ale samy si s nimi neporadí. Dítě s ADHD je v tomto směru na tom ještě hůře, protože působí živým, bystrým a inteligentním dojmem. Fakt, že se obtížně soustředí, a tím si hůře pamatuje, bývá často přehlížen. Chování dítěte se může dále zhoršovat, má-li pocit, že si na ně učitel „zasedl“. U dítěte s ADHD, které nezvládá školní úkoly nebo které je umístěno vzhledem ke svým potížím v nevhodné třídě, se rychle vyvine antisociální chování. Začne vyrušovat a bude všem na obtíž. (Train, 1997, s.76)

Každý chce někam zapadnout a být členem nějaké skupiny. Pro děti s poruchou chování je mnohdy problém se zařadit, a tak se může stát, že snadno podlehne negativnímu vlivu prostředí. **Parta**, kde je aspoň zčásti uznáván, pak přebírá funkce rodiny, a pokud působí protiprávním jednáním, není pro řádný vývoj jedince vhodná.

Jak upozorňuje Martínek, tak dítě, které nemá v rodinném prostředí svoji pevnou pozici, necítí zde zázemí a jistotu, má zvýšenou inklinaci k účasti v různých partách, často s patologickým programem, kde může trávit svůj volný čas. Avšak i pro dítě vyrůstající ve funkční rodině představuje skupina vrstevníků do určité míry stresující nárok, a tím je nutnost obstát v jejich očích jako někdo, kdo přijímá jejich normy. Požadavky na konformitu jsou ve vrstevnických partách daleko vyšší než v ostatních skupinách. Zahrnují způsob vyjadřování, úpravu zevnějšku, druh hudby, kterou všichni poslouchají, postoje ve škole, práci apod. Samozřejmě, že každá tato skupina má i určitým způsobem zpracovaný vztah k alkoholu, kouření a drogám. Party a gangy s kriminálním programem u nás nejčastěji vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se mezi sebou dobře znají, vyrůstají na jednom sídlišti, popř. v jedné vesnici. Tyto skupiny se mohou vymknout standardnímu sociálnímu chování a běžným společenským normám - začnou chodit za školu, přestanou chodit do práce apod. Vytváří si své vlastní hodnotové preference nebo se dopouštějí patologického chování v době svého volna. (Martínek, 2009, s.100)

Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že prostředí, do kterého se rodíme, v němž vyrůstáme a žijeme, v nás nechává zřetelné stopy a v určité míře nás poznamenává a ovlivňuje. Od našeho významného sociologa z první republiky A.I. Bláhy pochází pojem „ **sociální dědičnost**“, jimž chtěl vyjádřit to, že vedle geneticky přenášených dispozic se přenášejí i určité způsoby a modely chování, které v daném prostředí (především rodinném) existují.

Prostředí může na utváření osobnosti působit **pozitivně** (ve smyslu žádoucích norem, a vzorců jednání), nebo **negativně** (v rozporu). V druhém případě se takto působící rodinné

prostředí (např. recidivista, alkoholik v rodině apod.) dostává do rozporu s výchovnými snahami školy. Výsledný stav, celkový charakter dané osobnosti je pak třeba vidět v plné složitosti tohoto procesu socializace. (Kraus, Poláčková, 2001,s. 105)

Je mi blízký názor Pelikána, že s pozitivním vztahem k realitě života se člověk nerodí. Velký vliv má zejména rodinné, ale i školní prostředí. **Klidné prostředí**, které u dítěte vyvolává pocit bezpečí, nesporně usměřuje i vytváření vyrovnané osobnosti. Pochvala a povzbuzení ovlivňují pozitivně vnitřní klid. Obavy jakéhokoliv druhu a vnitřní nejistota se naopak promítají negativně do celkového postoje k sobě, ale i k obklopující realitě. Důležité je, aby u dítěte nevznikal pocit často pocit ohrožení a vykojení. Obavy, často iracionální, vytvářejí představu nepřátelského světa, před kterým je nutno se uzavřít nebo bránit. Svět je složitý a má v sobě nesporně vedle věcí příjemných i mnohé složitosti, nástrahy a překážky. Ty by ale, kromě těch které ohrožují zdraví, nebo dokonce životy, neměly být dospělými odstraňovány, ale děti by se měl učit jak jim čelit. (Pelikán,2007, s.94)

3.1. Dílčí závěr

Rodina, výchova, prostředí, to jsou tři prolínající se složky, které se navzájem ovlivňují. Nelze kvalitně vychovávat dítě v rodině, pokud na něj působí negativní vliv prostředí. My všichni jsme součástí prostředí a je jen na nás, do jaké míry jsme schopni odolat negativnímu působení, nebo si osvojit pozitivní stránky jeho vlivu. Součástí rodinné výchovy by mělo být i preventivní působení rodičů jak nepodlehnout špatnému vlivu prostředí. Samozřejmostí je i dobrý příklad rodičů. Podle mého názoru by měli být rodiče informováni, kde a s kým tráví jejich dítě svůj volný čas. Měli by se zajímat o jeho nejbližší kamarády, kteří na ně mají zejména v období puberty rozhodující vliv. Já osobně svým synům nezakazuji domácí návštěvy jejich kamarádů a ráda jejich přátelé uvítám i u nás. Mám tak možnost poznat blíže, s kým mé děti tráví svůj volný čas. Další přínos vidím v tom, že poznávají atmosféru, která panuje v jiných rodinách, seznamují se s jejich zvyky a pravidly chování.

Čtvrtá kapitola se zabývá závažným tématem, který se týká **děti s poruchou chování a ADHD**.

4. PORUCHY CHOVÁNÍ

Každé dítě už při narození má určité vlastnosti, které ovlivňují způsob, jakým bude přijímat podněty z prostředí a jak na ně bude reagovat. Patří k nim např. celková úroveň aktivity, pravidelnost fyziologických funkcí, způsob, jak reaguje na nové věci, nové lidi, ochota přizpůsobit se změnám, citlivost na podněty, síla reakcí, převaha celkového naladění, síla, vytrvalost. Tato temperamentová charakteristika je u každého dítěte odlišná. Kvietok rozřazuje děti do jedné ze tří skupin:

a) První skupinu tvoří **lehce vychovatelné děti**, které jsou aktivní, ne však neklidné, lehce se adaptují na nové věci, lidi, prostředí a změny v prostředí. Jsou vnímavé k podnětům, ne však přecitlivělé, reagují přiměřeně k podnětu. Poměrně lehce je možné je odvrátit od nežádoucího chování. Jsou převážně dobře naladěné a mají dobrou koncentraci pozornosti.

b) Druhou skupinu tvoří **děti hůře vychovatelné**, velmi aktivní až neklidné, podrážděné, s převahou negativního citového ladění. Většinou se těžko přizpůsobují změnám, mají tendenci vyhýbat se novým zkušenostem. Intenzita jejich reakcí je vysoká, často nepřiměřená síle podnětu. Lehko podléhají afektivním reakcím, bývají lehce ovlivnitelné. Situaci komplikuje chybná rodinná výchova a vliv nevhodného sociálního prostředí. Chybné reakce těchto dětí se opakovaně fixují, upevňují, dítě se je učí, což se projeví ve snížení některé funkce, ve vytvoření nevhodných vlastností, či v deformaci celé osobnosti. Připomínáme, že nevhodným postupem školy může též vzniknout chybná reakce dítěte. Zaviňuje ji necitlivé zacházení se žáky, šavlovitý, málo individuální přístup k žákovi, postoj negativně citově zaměřený, přehnaně trestající, kritizující, nervózní a netrpělivý přístup k žákům. Tyto děti je možné z hlediska výchovy nazvat problémovými.

c) Do třetí skupiny patří **pomalé děti**, vyznačující se sníženou aktivitou až pasivitou, vyhýbající se novým podnětům. Těžko se přizpůsobují změnám, reagují se slabou intenzitou, převládá u nich negativní citové ladění, bývají plačtivé nebo mrzuté. Může jít o děti nezralé, výchovně zanedbané, ale i neurotické. (PhDr. A.Kvietok, Sféra 2009, s. 35)

Jak předpokládá Koudelková, tak se na vzniku poruch chování podílejí jen takové vlivy, které nezasáhnou osobnost dítěte patologickými mechanismy. Uvádí se zejména **nedůsledná či**

nedostatečná výchova, které mají za následek, že se u dítěte nevytvoří vhodné sociální návyky, takže dítě svým chováním vybočuje z hranic chování určeného společenskými normami. (Koudelková,1995, s.32)

4.1. Klasifikace poruch chování a jejich charakteristika

V další části vycházím převážně z publikace L. Mazánkové, která uvádí, že se v obecné řeči pod pojmem poruchy chování obvykle rozumí negativní odchylky v chování některých osob od normy, kterou to, co jako běžné, hodnotí a očekávají jiné osoby nebo skupiny. Normu chápeme jako určité měřítko, normalitu jako vyjádření stavu. Normu lze posuzovat z nejrůznějších hledisek, např. z hlediska filozofického, medicínského, psychologického a sociálního. Z tohoto pohledu pak lze provádět i různé klasifikace poruch chování. (Mazánková, 2007, s.4)

Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se trvalým obrazem dissociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Je-li takové chování u daného jedince extrémní, mělo by porušovat sociální očekávání přiměřené věku, a proto být závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci. Ojedinelé dissociální nebo kriminální činy nejsou samy o sobě důvodem pro tuto diagnózu, která vyžaduje, aby charakter takového chování byl trvalý. Porucha chování se často sdružuje s nepříznivým psychosociálním prostředím, včetně neuspokojivých vztahů v rodině a selháváním ve škole. Je častěji podchycena u chlapců. Odlišení od emoční poruchy je jasné, odlišení od hyperaktivity je méně jasné a porucha chování se s ní často překrývá. (Duševní poruchy a poruchy chování, 1992, s.232)

4.2. Poruchy chování podle stupně společenské závažnosti

Mazánková zde zahrnuje všechny odlišnosti počínaje nápadným chováním, odchylkami typickými pro jednotlivá věková období a projevující se asociálním chováním, přes asociální poruchy až k antisociálnímu chování, které může mít charakter dětské delikvence nebo kriminality mladistvých.

Jako poruchy chování etopedického charakteru jsou označovány nežádoucí projevy různého stupně začínající zlozvyky, neposlušností, vzdorovitostí, stupňující se až k negativismu.

Přidružuje se lhaní, krádeže, útěky a toulání, záškoláctví. Tyto projevy mohou vyústit až k delikvenci.

Mezi známé a etopedy uznávané patří třídění, které vymezuje z pohledu stupně společenské závažnosti a mravní narušenosti následující skupiny:

Disociální chování

Disociální chování, tj. nespolečenské, nepřiměřené chování, které se však dá zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy, nenabývá sociální dimenze. Nejčastěji se objevuje v rodinné nebo školní výchově. Jde o kázeňské přestupky proti školnímu řádu, neposlušnost, vzdorovitost, negativismus, lži a řadu jiných drobných porušení normy. Často jsou to projevy charakteristické pro určitá vývojová období mají (nástup do školy, puberta) nebo jsou průvodním jevem jiného primárního postižení (např. lehké mozkové dysfunkce, neurózy). Většinou mají přechodný ráz a mohou vymizet samy nebo za pomoci odborníků, a to nejčastěji formou ambulantní nebo terapeutické péče psychologa či speciálního pedagoga.

Asociální chování

Asociální chování, je v rozporu se společenskou morálkou vzhledem k nedostatečnému nebo dokonce chybějícímu sociálnímu citění. Nositel takového jednání se již výrazně odlišuje od společenského průměru. Porušuje společenské normy, normy morálky dané společností, ale jejich intenzitou ještě nepřekračuje právní předpisy. Svým jednáním škodí většinou sám sobě (alkoholismus, záškoláctví, toxikománie). Projevy jsou charakteru setrvalého, s častou frekvencí a vesměs bývá patrný vzestupný trend tohoto chování. Mezi základní formy asociálního chování patří útěky, toulky, záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, alkoholismus, tabakismus a jiné druhy toxikománie. Náprava asociálního chování již vyžaduje speciálně pedagogický přístup, a to nejen v podobě poradenské, která se většinou má málo účinkem, ale především v podobě ústavní péče ve speciálních výchovných zařízeních, eventuálně v psychiatrických léčebnách nebo terapeutických komunitách.

Antisociální chování

Antisociální chování zahrnuje veškeré protispolečenské jednání bez ohledu na věk, původ a intenzitu činu. Svými důsledky poškozuje nejen jedince, ale i společnost. Ohrožuje nejvyšší hodnoty včetně lidského života. Velmi často navazuje na chování asociální. Nositel antisociálního jednání porušuje zákony dané společností a jeho náprava je možná pouze prostřednictvím ústavní péče, ať již jsou to zařízení školská nebo věznice. Mezi formy antisociálního jednání patří veškerá trestná činnost (krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy), vystupňované násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin a trestná činnost související s toxikománií.

Skupina antisociálních forem chování se vyznačuje nejvyšším stupněm narušení původce chování, nejvyšší intenzitou efektivity, obtížnou aplikací nápravné péče v důsledku fixace poruch a velkou pravděpodobností recidiv.

4.3. Poruchy chování z hlediska věku

Dále Mazánková dělí poruchy chování i podle věku.

a) Nejmladší skupinou, která je z hlediska kriminality sledována, je kategorie dětí ve věku od 6 do 15 let. Období počátku **školní docházky** je pro dítě velmi náročné po stránce fyzické i psychické a přináší s sebou hodně změn. Dítě se musí podřídí určitým pravidlům a režimu, autoritě učitele, začlenit se do nového kolektivu. Na počátku školní docházky se u některých dětí může objevit strach ze školy nebo z učitele. Důsledkem toho pak může být záškoláctví, vyrušování, někdy až toulky, lži a krádeže.

b) Závažným obdobím ve vývoji dítěte je **puberta**. Jedinec prochází složitými změnami fyzickými i psychickými. Závadová činnost této věkové kategorie bývá označována jako prekriminální, dětská delikvence, dětská kriminalita.

c) Poruchy chování u **mladistvých** se týkají kategorie 15 - 18letých. V období dospívání se formují hlavní rysy osobnosti. Je považováno za kritické období charakteristické zejména změnami sociálními. Vliv vrstevníků je v tomto období velmi silný, vytvářejí se party, které se ne vždy zabývají činnostmi pozitivní

4.4. Výchovné potíže z hlediska vzniku a vývoje

Výchovné potíže mohou být dle Mazánkové dvojího druhu:

Standardní (obvyklé, typické) výchovné problémy, s nimiž se pedagog setkává dnes a denně. Mezi ně patří nekázeň při vyučování i o přestávkách, pozdní příchody, častá absence, neplnění úkolů a povinností, chybějící pomůcky, obtížná komunikace.

Nestandardní (neobvyklé, specifické) výchovné problémy, které jsou náročné při jejich řešení. Jsou to např. krádeže, hrubá nekázeň, vzpoury, záškoláctví, falšování výsledků práce, šikanování, problémy s alkoholem a kouřením, případy drogové závislosti.

Zdroje výchovných problémů jsou:

Žák: jeho vlastnosti, postoje, vztahy k učiteli i ke spolužákům, jeho sociální zázemí (rodina, dětské organizace, kamarádi, parta)

Učitel: jeho osobnost, stupeň odbornosti, didaktické schopnosti, míra pedagogického umění.

Vnější vlivy: nevhodný zásah rodičů do určité školní situace, vliv party, kontakt s jedinci závislými na drogách, vliv masmédií.

4.5. Příčiny výchovných problémů

1) **Konflikty mezi žáky ve třídě** vznikají buď mezi jednotlivci nebo mezi skupinami žáků. Chovají se nepřátelsky až agresivně, pomlouvají, dělají si Naschvály.

2) **Konflikty mezi třídou a jednotlivcem** (zpravidla outsiderem, autoritativním typem, agresorem nebo učitelským oblíbence). Třída mu dělá zlomyslnosti, ubližuje mu, vyloučí ho z komunikace - často dochází k šikaně.

3) **Snaha se vyhnout povinnostem** se projeví tím, že žák často chybí ve škole, falšuje omluvenky, vyhýbá se psaní písemek a zkoušení. Příčinou bývá nedostatečná kontrola a péče rodičů, často se projevuje i negativní vliv party.

4) **Snaha vyhnout se trestu** je často chybným manévrem dětí.

5) **Zvědavost na reakci učitele** vede žáky ke snaze zpestřit školní život a oživit atmosféru.

6) **Přehnaná ctižádost** bývá výsledkem výchovy přepjatě ctižádostivých rodičů, kteří žádají od svého dítěte úspěch za každou cenu.

7) **Touha mít přátele** se projevuje u dětí, které nejsou dost komunikativní, aktivní a adaptabilní v kolektivu. Touha získat aspoň občasné kamarády sladkostmi a dárky vede tyto děti mnohdy ke krádežím.

8) **Strach z neúspěchu**, ze špatné známky, z výsměchu spolužáků, ze zklamání rodičů vede mnohdy ke lžím, záškoláctví a v některých případech může vést až k pokusům o sebevraždu.

10) **Citová deprivace dětí**, které se cítí ukřivděny, postrádají projevy lásky ze strany rodičů. Touží se zviditelnit za cenu prohřešků.

11) **Spory rodičů**, které vedou k hádkám, ke konfliktům, případně i k rozvodu, bývají příčinou provinění u dětí (snaha na sebe upozornit, zviditelnit svoji osobu a své nároky na jejich pozornost a lásku k nim).

12) **Konflikt dítěte s rodiči** mívá často příčinu v absenci důvěry v rodině, v neochotě rodičů vyslechnout stanoviska a problémy svých dětí. Unáhlené závěry a tresty rodičů vedou potom děti ke lžím, podvodům, záškoláctví, vyhledávání part, mnohdy i ke krádežím a drogové závislosti.

V praxi se můžeme podle Mazánkové setkat s těmito nejčastějšími poruchami:

Nemoc

Pokud bylo dítě v útlém věku vážně nemocné nebo leželo po nějaké nemoci v nemocnici, mohly by se u něho vyvinout poruchy emocí a chování.

Rozvod

Dítě rozvedených rodičů prožívá určité problémy. Přestože se může stát, že velmi malé děti nechápu, co se děje, nakonec přejmou emoce svých rodičů a mohou se dostat do tísnivé situace. Bylo zjištěno, že následné problémy také vznikají u dětí opačného pohlaví. Chlapci, kteří zůstali s matkou, mívají jisté potíže, které zřejmě souvisí se ztrátou mužského vzoru.

Úmrtí blízké osoby

Vyrovnat se se smrtí rodiče může znamenat těžký problém. Osamělý rodič zažívá mnohem vyšší tlak. Musí se vyrovnat se svým smutkem, ale musí také převzít plnou odpovědnost za dítě. Zármutek se přenesse na rodinu a znatelně zmenší spokojenost dítěte.

Týrání a zneužívání

Pokud bylo dítě tělesně či citově týráno nebo sexuálně zneužito, bezpochyby se to projeví na jeho chování. Malé dítě, které je citově týráno nebude později schopno kvalitního vztahu s jinými dospělými osobami. Dítě může být s ostatními dětmi v neustálém konfliktu, protože neumí vyjádřit své pocity jinak než pomocí agrese. (Mazánková, 2007, s.5-10)

4.6. Poruchy související s hyperaktivitou, neschopností se soustředit a s asociálním chováním

Mezi nejčastější projevy, které souvisí s hyperaktivitou a asociálním chováním dítěte můžeme podle Mazánkové patřit:

Nesoustředěnost – dítě se nevydrží soustředit na to, co dělá nebo o čem mluví. Je roztěkané, nesoustředí se na podrobnosti a bude dělat řadu chyb z nepozornosti.

Hyperaktivita – dítě bude plné energie. Je pro ně obtížné tiše si hrát nebo chvíli posedět,. Často mluví překotně a hlasitě a působí neklidným dojmem.

Impulzivita- dítě mluví a jedná impulzivně, bez přemýšlení o důsledcích svého jednání. Typické je pro ně skákání do řeči a pronášení nevhodných poznámek.

Asociální chování a neposlušnost

U dítěte s poruchou chování budeme pozorovat asociální projevy. Dítě má agresivní projevy k lidem i ke zvířatům, může ničit majetek, krást, podvádět a porušovat pravidla. Není výjimkou, že se dopouští šikany a záškoláctví. V poslední době se často objevuje i závislost na návykových látkách. (Mazánková,2007, s.12)

Příčinami zvýšené agresivity u dětí s poruchou chování se zabývá i Martínek a uvádí, že vliv genetických faktorů na agresivitu lze předpokládat za těchto podmínek:

- 1) Jedinec z normální rodiny se chová extrémně agresivně. Pokud se zbytek rodiny chová normálně, pak to znamená, že rodinné prostředí je nepatologické. Z tohoto důvodu je možné, že agresivita jedince představuje geneticky podloženou biologickou abnormitu.
- 2) Velký počet členů rodiny je agresivních. Ačkoliv v tomto případě nelze eliminovat společný faktor prostředí, lze předpokládat přítomnost společného genetického faktoru.

Druhů agresí je velmi mnoho. Ráda bych upozornila na agresi, dle mého názoru, nejčastější, a to **agresi způsobenou mediálními násilím**. Přikláním se k názoru Martínka, že mediální násilí lze považovat za jednu z nejzávažnějších příčin agresivního chování u dětí a mládeže. Faktem je, že media mají velkou moc ovlivňovat myšlení, jednání a citění lidí. Prostřednictvím televize lze manipulovat s informacemi, zjednodušovat realitu, jednoznačně upřednostňovat některé názory. Agrese zhlédnutá v televizi může zároveň sloužit jako vzor vhodný k napodobení. Časté pozorování násilí upevňuje přesvědčení dítěte, že agrese je přípustná, povolená a pomocí ní může řešit konflikty, do kterých se během života dostane. Učitelé se na školách dnes a denně setkávají s fenoménem oživení scénáře násilí v podobě mnohdy až bizarních a legračních napodobenin úderů, kopů a ran. Čím více dítě poznává, že se ostatní jeho agrese bojí, vyhýbají se jí, tím více se u něho agresivní chování posiluje a objevuje se pak tendence všechny konflikty řešit právě tímto způsobem. Podobnou funkci jako média plní v tomto smyslu i počítačové hry. (Martínek, 2009, s.78)

Podle Langmeiera a Krejčířové je úlohou rodičů, aby sledovali, na co se jejich děti dívají, a aby podporovali jejich sociálně užitečné aktivity a omezili či zcela vyloučili aktivity nevhodné, včetně pasivního konzumu nevhodných televizních pořadů. Tuto odpovědnost z rodičů nikdo nesejme. Nicméně nejvíce ohroženy jsou děti a mladiství, jejichž rodiče tuto roli zanedbávají nebo ji z nějakých důvodů ani zcela plnit nemohou. Je proto třeba zvážit, zda určitý díl odpovědnosti přece jen i v tomto ohledu nenese společnost jako celek.

Dále Langmeier a Krejčířová namítají, že televize je jen zástupný problém za základní společenské selhání: rozpad rodiny, rozkolísání morálních hodnot, předčasné rodičovství, pokles kázně ve školách, selhání role církve, korupce ve veřejném životě. Je nutno dodat, že televizní programy jsou nejen důsledkem tohoto společenského stavu, ale že k němu i dále přispívají. (Langmeier, Krejčířová, 1998, s.290)

4.6. ADHD

Syndrom ADHD byl pozorován již ve starověkém Řecku a jeho hlavní příznaky jsou hyperaktivita, impulzivita a poruchy pozornosti. Uvádí se, že jedno z dvaceti dětí trpí ADHD. u chlapců je porucha diagnostikována tři až sedmkrát častěji než u dívek. ADHD není porucha, která by se dala stanovit pomocí jednoho testu. Obvykle se diagnostikuje prostřednictvím pozorováním dítěte. To závisí na tom, jak často se dítě určitým způsobem chová, jak závažné jsou obtíže a jak dlouho již trvají. Pokud má být stanovena diagnóza, musí být příznaky stanoveny již od útlého věku a dítě by mělo mít problémy ve většině prostředí. Proto je důležité, aby rodiče i lékař měli jistotu, že mají jasnou představu o tom, jak se dítě chová ve škole i doma. U dětí s ADHD se mohou projevovat různé vzorce chování.

Více než 50% jednotlivců s ADHD splňuje rovněž podmínky alespoň pro jednu další duševní poruchu nebo poruchu učení. Děti se mohou chovat tak, že je jejich chování chybně považováno za příznak ADHD, přičemž příčinou je ve skutečnosti např. dyspraxie, sluchové problémy, trauma včetně zneužití, poruchy řeči, dyslexie nebo Aspergerův syndrom. ADHD se však může vyskytovat ve spojení s některým z těchto problémů.

ADHD nemá nic společného se špatným přístupem v rodině nebo ve škole. Rodiče většinou dělají co mohou, a pokoušejí se zvládnout dítě, jehož chování ovlivňuje celou rodinu. Myslí si, že to muselo být způsobeno něčím, co se v rodině přihodilo, třeba rozvodem nebo předchozím rozmazlováním dítěte. Rodiče potřebují praktickou pomoc a strategii, která by jim pomáhala v každodenním životě. Podpora rodičů je nesmírně důležitá, protože postoj ostatních k nim a k jejich dětem může být zdrojem problémů. Pro rodiče bývá velmi nepříjemné snažit se vysvětlit chování dítěte. Ostatní lidé někdy rychle odsoudí právě rodiče a vyvodí závěr, že právě oni jsou problémem. (Kirbyová, 1999, s.194)

Jak informuje ve své příručce pro rodiče Eva Malá, tak ADHD sice dítě nijak neohrožuje na životě, ale ohrožuje a snižuje možnosti uplatnění dítěte nyní i v budoucnu. Neléčené dítě, jakkoliv inteligentní, obtížněji zvládá školu a často nedosáhne takového vzdělání, na které má talent a vlohy. Dítě pak také sáhne častěji než ostatní po drogách. Hrozí větší riziko, že se zaplete, díky své impulzivitě do kriminálních aktivit. Při úspěšné léčbě má dítě lepší šanci rozvinout své schopnosti a zlepšit vztahy se svým okolím. (Malá, Příručka pro rodiče dětí s ADHD)

Charakteristiku možných příčin poruch chování a ADHD uvedl Train ve své knize. Když se dítě chová špatně, je třeba zkoumat nejen prostředí kolem něho, ale i dítě samotné. Na to druhé se někdy zapomíná. Rodiče viní ty, kteří s dítětem přicházejí do styku, a mezi ně počítají i sebe. Učitelé zase považují za odpovědné rodiče, a tak jen dokazují svou nekompetentnost.

Train také radí, že ať už jste rodič, nebo učitel, neměli byste začínat tím, že obviníte ostatní nebo sebe ze selhání dítěte. Je nutné se nejdříve zabývat dítětem samotným. Narodilo se s určitými vlastnostmi a podle nich jedinečně reaguje na životní podmínky. Než mu začneme pomáhat, musíme nejdříve vzít v úvahu jeho vrozené dispozice. Měli bychom si uvědomit, že příroda může mít mnohem větší podíl na chování dítěte, než si myslíme. Dr. Good se pustil touto cestou a na základě přesvědčivých důkazů tvrdí, že ADHD souvisí s porušenými chemickými pochody v mozku.

Mezi nejčastější příčiny vrozených poruch chování a ADHD uvádí Train tyto:

Mozková dysfunkce

Znamená to, že je narušena funkce přenašečů signálů mezi neurony. Látky jako dopamin, norepinefrin a serotonin ovlivňují náš způsob myšlení, cítění, schopnost koncentrace pozornosti. Jsou-li dysfunkční, jako u dětí s ADHD, mohou být tyto pochody poškozeny a v důsledku toho může být vážně narušeno chování. Moderní věda dokázala, že je možné pomocí léků posílit funkci neuronů a tím také ovlivnit chování dítěte.

Genetika

ADHD je dědičná záležitost a má svůj původ v genech, a proto jej nelze vyléčit. Je však možné dítěti pomoci, aby se s obtížemi vyrovnalo. (Train, 1997, s.43)

Je třeba zmínit se o **zátěži rodičů**, která je spojena s výchovou dětí s poruchou chování a ADHD. Souhlasím s Trainem, že pro ty, kteří nemají zkušenosti s takovým dítětem, je těžké si představit, jak velkému stresu jsou vystaveni jeho rodiče. Dokonce ani odborníci, kteří se těmito dětmi zabývají, nemohou plně pochopit, jaké to je s ním žít. V ideálním případě by se

měli rodiče od dítěte určitým způsobem odpoutat a snažit se k němu přistupovat s rozvahou. To se však snadněji říká, než dodržuje. Každodenní život s dítětem postiženým ADHD může být pro rodiče fyzicky i psychicky značně vyčerpávající a nakonec může vést až k jejich nervovému zhroucení.

Na nejčastější dotazy, které se vyskytují ve spojitosti s poruchou chování, odpověděl Train takto:

Jaký dopad bude mít porucha na chování dítěte?

- 1) Dítě se může jevit jako nepřístupné a nedokáže vzbudit náklonnost.
- 2) Nedokáže navázat spojení s ostatními, nedokáže se naladit na jejich vlnu.
- 3) Může být agresivní, hyperaktivní, impulzivní a nepozorné.
- 4) Může se chovat nevypočitatelně, snáze se rozčílí a bude mít sklon k nehodám.
- 5) Bude se spíš podceňovat a bude mít víc nepřátel než přátel.
- 6) Dítě bude mít pravděpodobně problémy ve studiu, úspěchu nebude přikládat velkou pozornost.

Zlepší se stav dítěte?

U některých postižených dětí se problémy časem zmenší, u jiných se během obtížného období dospívání negativní projevy poruchy mohou zhoršit a vést k celkovým problémům spojených se školní docházkou, nebo dokonce k asociálnímu až kriminálnímu chování. U někoho mohou určité závažné potíže přetrvat až do dospělosti. Děti s převahou nepozornosti mají srovnatelně lepší vyhlídky než ty, které jsou převážně hyperaktivní a impulzivní. Obecně vzato, existuje poměrně dobrá šance, že se stav dítětelepší, z velké části to však bude záviset na míře hyperaktivity a agresivity, na tom, jaké má příznaky poruchy chování, na jeho inteligenci a hodně na vlivu rodinného prostředí i na tom, jakou podporu má doma i ve škole. (Train, 1999, s.62)

Jaká jsou vhodná opatřeními porušení kázně?

- 1) Odepřít zábavnou aktivitu
- 2) Přidat práci navíc
- 3) Pozastavit výhody
- 4) Poslat dítě do svého pokoje

Čeho se vyvarovat?

- 1) Tělesných trestů
- 2) Trápení hladem a žízní
- 3) Omezení osobní svobody
- 4) Úmyslného nedostatku spánku (Train, 1997, s.99)

4.7. Jak pomoci dítěti s poruchou chování a ADHD

Užitečné rady nejen rodičům poskytl Kirbyová

- 1) Pochopte problém a přemýšlejte o tom, jak se vaše dítě cítí. Nebudete zastírat nic sobě ani svému dítěti.
- 2) Vymezení prostředí - pokuste se vysvětlit důsledky jeho chování, buďte však trpěliví.
- 3) Stanovte dítěti důsledně určité meze - vaše chování musí být konzistentní, i když jeho možná vždycky není.
- 4) Zpětnou vazbu poskytněte co nejdříve.
- 5) Odměňujte dítě za dobré chování a nekárejte ho za chování špatné - bude od vás čekat, že vyhubujete. Odměnou může být třeba to, že mu s něčím uděláte radost nebo ho pochválíte.
- 6) Některým dětem může pomoci bodovací systém hodnocení.

7) Zvažte léčbu pomocí léků u dětí, u kterých selhala modifikace chování. Citlivější děti mohou mít při jejich užívání sníženou chuť k jídlu nebo narušený spánek. (Kirbyová, 1999, s.196)

Další praktickou pomoc nabízí i Train.

Bezpečné prostředí

Dítě s ADHD potřebuje prostředí, ve kterém by se cítilo bezpečně. Musí cítit, že se o něj někdo stará, že v jeho blízkosti jsou lidé, na které se může spolehnout. K tomu, aby si připadalo méně ohrožené a aby se tlumily nežádoucí projevy v jeho chování, potřebuje jednoznačné vedení, přítomnost autority a kázeň.

Důslednost

Dalším pravidlem je bezesporu jednoznačnost a důslednost. Jednoznačné a stejné by měly být reakce rodičů, když se dítě dopustí prohřešku. Proto platí zásada, že se rodiče musí předem dohodnout na pravidlech. Dále je velmi důležité, aby postoje a přístupy uplatňované v rodině i ve škole byly pokud možno stejné.

Režim

Aktivity a každodenní rituály jsou pro dítě s ADHD velmi nutné. Dítě potřebuje někoho, kdo mu organizuje denní režim tak, aby si mohlo hrát i pracovat. Nejtěžší je pro něj nějak naplnit volný čas. Rodiče by měli naplánovat každý den tak, aby se jednotlivé aktivity po určitém čase střídaly. Jak pro ně, tak i pro jejich děti je dobré co nejpřesněji dodržovat tento denní rozvrh.

Učitel

Jste – li znepokojen chováním vašeho dítěte, buďte si jisti, že učitel jeho problémy nejspíše také zaznamenal. K tomu, aby mohl navrhnout plán nápravných opatření, potřebuje o dítěti další informace. Situace je nutné řešit co nejdříve. Rodiče si často myslí, že děti ze svého problémového chování vyrostou. To může být ve většině případů pravda, ale neplatí to pro děti s ADHD. Není - li jejich stav včas rozpoznán a léčen, postupně se zhoršuje.

Doktor/ pediatr / psycholog

Pediatr nejen analyzuje chování dítěte, ale zároveň navrhně i komplexní léčebný postup a vymezí nápravné kroky doma i ve škole. Je možné využít i léky, ale pouze v kombinaci s dalšími typy terapie.

Přátelé a sousedé

Blízkým přátelům i sousedům byste měli chování vašeho dítěte vysvětlit, i oni jím totiž trpí. Měli byste jim objasnit příčiny jeho nepřiměřených projevů a způsoby, jakými se mu snažíte pomoci. Vaše okolí si musí uvědomit, že dítě potřebuje pomoc, jinak ho bude považovat jen za dalšího „spratka“, kterého je nejlepší někam zavřít nebo mu pořádně nasekat.

Zájmové kroužky

Činnost v zájmovém kroužku může dítěti přinést nejen další jistotu, ale zároveň i nový pocit sounáležitosti.

Skupinové aktivity

Je dobré, aby si dítě zvyklo na pravidelné cvičení a rekreační sport. Tam bude moci využít svůj potenciál. Může se z něj stát velmi dobrý sportovec a může si tak rozšířit okruh známých a přátel.

Bojová umění

Nejdůležitějším cílem podobných sdružení je rozvoj sebeovládání na základě precizních tělesných cvičení. Podnítí tak rozvoj fyzické kondice a přispěje k rozvoji celistvé osobnosti.

Relaxace

Relaxační techniky mohou dítěti s ADHD velice pomoci. Dodají dítěti pocit sebekontroly a sílu k řešení každodenních problémů.

Alternativní aktivity ve škole

Doplňkové materiály a pomůcky mohou zpestřit běžnou výuku a podněcovat děti k lepším výkonům. Alternativní aktivity jsou důležité především pro děti s ADHD, které se nedokážou déle soustředit na jeden úkol, a pokud nemají kam zaměřit svou energii, jsou velmi neklidné.

Má-li dítě problémy při plnění řešení úkolu nebo se dostane do konfliktu se spolužáky, snažte se obrátit jeho pozornost na něco jiného. Tak se vyhnete jeho asociálnímu jednání.

(Train, 1997, s.122-132)

Dělení péče o jedince s poruchami chování pomocí převýchovného procesu podle Pipekové:

Etopedická (převýchovná) péče, je zajištěna ve speciálních školských a výchovných zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy nebo preventivní péče.

Léčebnou péči zajišťuje resort zdravotnictví prostřednictvím psychiatrických léčeben.

Poradenskou pomoc poskytují sociální pracovníci a kurátoři. Jedná se o práci přímo v terénu při kontaktu s problémovými jedinci a komunitami. Nově vzniklo centrum sociální prevence, které formou pobytu zajišťuje speciálně pedagogickou a sociální pomoc mládeži v rámci terciární prevence. (Pipeková a kol.1998, s.199)

Dále je možné se obrátit na různá zisková i nezisková centra pomoci.

Příkladem může být **CENTRUM SPUCH**, které vzniklo jako občanské sdružení při výchovném ústavu v Buškovících. Poskytují poradenskou a informační službu pro učitele a rodiče dětí se specifickými poruchami učení a chování. Praktikují terapeutickou a reedukační pomoc takto postiženým dětem. Pomáhají rodičům předškolních dětí s vadami řeči. Nabízí také účinnou nápravnou a psychoterapeutickou pomoc metodou ONE BRAIN – KINEZILOGIE. Poskytuje i poradenskou službu po telefonu pro rodiče a pedagogy na LINCE POMOCI A DŮVĚRY. (www.vubuskovice.cz)

V Brně se nachází **Klub rodičů a přátel neklidných a hyperaktivních dětí**. Je to služba rodinám s dětmi, které trpí syndromem ADHD nebo výrazným neklidem. Poskytuje pomoc a informace pro každodenní život s obtížně vychovatelným dítětem. Zahrnuje skupinové terapie i individuální přístup. (www.crsp./hyperaktivni/hyperdeti07.html)

Další pomoc nabízí středisko **ROSA**. Zabývá se komplexní psychosociální a pedagogickou péčí o děti s postižením v raném věku a jejich rodiny, péčí o děti ohrožené sociálním prostředím a o děti s poruchou chování. (www.rosa-os.cz)

Pedagogicko-psychologické poradny, které fungují v každém okresním městě a mají detašovaná pracoviště i v jiných městech. Jejich adresy lze najít ve Zlatých stránkách. Věnují se všem dětem se specifickými poruchami učení a chování, včetně dětem s dyspraxií.

Střediska výchovné péče. Jsou vhodná pro ty problémy dětí, které vznikají jako důsledek neadekvátních přístupů k dítěti se specifickou poruchou učení. Nejčastěji dojde ke vzniku závažnějších výchovných, emocionálních či sociálních problémů. Střediska nabízejí zejména psychoterapeutickou péči, a to jak ambulantně, tak i na lůžkových odděleních, která jsou v některých SVP zřízena.

Poradny pro manželství, rodinu a mezilidské vztahy. Tyto poradenské instituce vstupují do péče o děti s poruchami učení a chování tehdy, byla-li narušena komunikace v rodině. Tehdy je nutné pracovat při odstraňování problémů s celou rodinou. Provádí se zásahy do prostředí a rodinná terapie. (Train, 1999, s.200)

4.8. Dílčí závěr

Za poruchou chování se může skrývat spousta zákoutí. Někdy ani nepřijdeme na důvod, proč se dítě takto chová, ale v některých případech máme odpověď přímo před očima. Mám na mysli prostředí a poměry, které v rodině vládnu. Děti často reagují na prudké změny a stresující situace negativně. Když dojde k prudkým změnám např. rozvod, nemoc nebo nevhodná výchova, může se stát, že jediný způsob, jak dát najevo svoji nespokojenost, je vzdor a impulzivita. A to už je jenom krůček od propuknutí poruchy chování. Děti s tímto postižením potřebují mnohonásobně větší péči a trpělivost ze strany rodičů a okolí. Včasným odhalením příčiny můžeme dítěti s jeho trápením pomoci. Bohužel, jak jsem se setkala při své praxi a v okolí, tak spousta rodičů problém neřeší, nebo jej dokonce ani nechtějí vidět. Je pak smutné, že dítě, kterému by včasná pomoc usnadnila život, tak nepřichází a jeho stav se zhoršuje. Špatná výchova ADHD sice nezpůsobí, ale velmi negativně ji může ovlivnit. Nejde jen o riziko postupně se přidružujících poruch, ale během let si dítě různé zlozvyky osvojí, a ty je pak čím dál těžší změnit. Rodiče v tomto případě nikdo nezastoupí a ani nemůže pro dítě udělat víc. Je třeba si uvědomit, že poučení rodiče toho zvládnou mnohem více. Je proto nutné rodiče včas informovat, jak postupovat při výchově a zároveň jim nabídnout pomoc prostřednictvím různých organizací, které se poruchami chování a ADHD zabývají.

Mám zkušenost s výchovou dítěte s ADHD a ráda bych touto cestou vylíčila, jakou zátěž výchova takového dítěte pro rodiče představuje. Můj druhorozený syn Vojtíšek byl už od narození velmi neklidné dítě. Špatně spal a často plakal. Nástupem do mateřské školy se mírně zlepšil, ale i tak byl neustále středem pozornosti. Jeho impulzivnost, nepřiměřené reakce a infantilní chování jsme přičítali jeho časté nemocnosti a problémům z ní vycházejících. Od dvou let trpěl alergií na lepek, atopickým ekzémem, měl také časté záněty středního ucha a zrakovou a řečovou vadu. Díky neustálému střídání učitelek v mateřské škole nikoho nenapadlo se jeho chováním vážněji zabývat. Působil spíše jako veselé, živější a neposedné dítě. Na doporučení psychologky nastoupil do školy s ročním odkladem pro školní nevyzrálou. Vzhledem k tomu, že je narozen 18. Července, jsem odklad uvítala. Každé dítě jde do první třídy s velkým očekáváním a důvěrou. Vojta se na školu těšil a byl pyšný, že už je školákem. O paní učitelce zpočátku tvrdil, že je ta nejhorší. Po týdnu skončilo hraní a seznamování se školou a začalo se vyučovat. Jeho nadšení ze školy náhle pokleslo. Ráno odmítal vstávat a prosil mě, ať jej vrátím zpátky do mateřské školky. Zavíral se v pokoji a plakal, že školu nezvládne. Navštívila jsem tedy paní učitelku. Její výčet stížností na adresu

syna týkající se jeho špatného chování, neukázněnosti, nepozornosti, zapomínání a celkové nevyzrálosti mne ohromil. Byl označen jako jediný ze třídy, který nezvládá své školní povinnosti, neumí se podříditi školnímu řádu, je roztěkaný a neposedný. Samozřejmě, že jsem si některých jeho vlastností plně vědoma, ale v pouze negativní ohlas jsem nečekala. Požádala jsem paní učitelku o přesazení syna ze zadní lavice do přední a o více trpělivosti. Bohužel mi nebyl splněn ani jeden požadavek. Vojtíšek je velmi citlivé dítě a výtky a každou křivdu velmi těžce nese. Začal mít problémy se spaním. Míval noční děsy a často plakal i několikrát za noc. Jeho atopický ekzém se začal prudce zhoršovat. Přidaly se zažívací těžkosti. Jako matka jsem jeho problémy velmi těžce nesla a hledala způsob, jak mu pomoci. Den co den jsem zjišťovala, co probírali ve škole a jaký mají domácí úkol. Znovu jsme vše doma opakovali a připravovali i učivo, které budou teprve probírat. O každém trestu či poznámce, kterou přinesl, jsme si povídali. Zkoušeli celou situaci znovu zinscenovat a sehrát ji tak, aby se daná chyba již neopakovala. I když nosil samé jedničky a snažil se, byla učitelka stále nespokojená a kritická. Vyhledala jsem tedy pomoc v pedagogicko - psychologické poradně.

Ze závěru vyšetření vyplynulo, že jeho rozumová úroveň je v širším pásmu průměru, výbornou slovní zásobu a sociální porozumění, velmi dobré analogické uvažování a krátkodobou sluchovou paměť. Symptologie ADHD. Podle § 16 odst. 3 zákona 561/2004 jde o dítě se zdravotním znevýhodněním.

Po předání zprávy z PPP byl Vojtíšek přesazen do přední lavice. S třídní učitelkou jsme se domluvily na spolupráci a častější výměně informací o chování a prospěchu. Dnes je syn ve třetí třídě. Jeho psychický stav se mírně zlepšuje a odpor ke škole jsme s společnými silami částečně zlomili. Domů nosí většinou samé jedničky, občas dvojku. Velmi se nám osvědčil pravidelný režim. Upravila jsem si pracovní dobu tak, abychom se učili v pravidelný čas a měli dostatek prostoru jak na učení, tak i na odpočinek. Stereotyp, který vyžaduje je velmi důležitý. O všech změnách musí být včas informován a připravován na ně. Týká se to především nástupu do školy po prázdninách nebo po nemoci. Nacvičujeme chystání pomůcek na hodinu, zápisy domácích úkolů, ale i převlékání do tělesné výchovy. Za každý sebemenší úspěch, pěknou známku, den bez trestu či poznámky jej doma chválíme a povzbuzujeme. Na jeho tzv. „špatné dny“ reagujeme shovívavě, ne však až příliš benevolentně. Je nutné zjistit, z jakého důvodu se daného přestupku dopustil, a vše v klidu probrat, vysvětlit a snažit se konfliktním situacím předcházet.

Synovu hyperaktivitu tlumíme kolektivním sportem. Už třetí rok hraje lední hokej. Při této činnosti se učí nejen disciplíně, ale i soustředění, respektuje a autoritu z trenéra.

Bylo nutné se i obrnit trpělivostí v jednání s třídní učitelkou a snažit se vžít do její pozice. Netvrdím, že syn již nemá žádné výchovné prohřešky, ale daří se nám je postupně eliminovat na únosnou hranici.

Při nedávném školním vystoupení, nejen že bez chyby odpřednášel svou báseň, ale ani nikoho nerušil a nebyl středem pozornosti, jak tomu bývalo nedávno. Pro spoustu rodičů běžná situace, pro nás však velký krok vpřed. To je má největší odměna za trpělivost, důvěru a lásku do něj vloženou.

5. CÍL VÝZKUMU

Cílem praktické části mé bakalářské práce s názvem „ Poruchy chování u dětí, jejich zátěž, vliv prostředí a praktické rady“ je zodpovědět otázku, do jaké míry je problémové chování u dětí odrazem situace, která v rodině panuje, poukázat na rodiny, které se nejčastěji s tímto problémem potýkají, a nalézt důvody možných příčin poruch chování. V rámci cíle se pokouším pomocí charakteristiky rodinného stavu zjistit, zda děti z neúplných rodin mají více výchovných problémů než děti z rodin úplných. Mou snahou je také zdůraznit, jak nezastupitelnou úlohu má rodina, výchova a vliv prostředí při edukaci dětí s poruchou. Pomocí řízeného rozhovoru se také snažím zjistit, do jaké míry funguje informovanost pedagogů o daném problému a vzájemná spolupráce mezi rodinou a školou. Zabývám se otázkou, jak zabránit dalšímu rozvoji a zhoršování defektu. Proto nabízím různé možnosti pomoci, jako je terapie, změny výchovného přístupu, pomoc ze strany ziskových i neziskových organizací, či alternativní možnosti léčby, které by pomohly zmírnit nežádoucí projevy chování u dětí a zlepšit jejich stav.

5.1. Objekt výzkumu

Objektem výzkumu jsou děti, které se potýkají s poruchou chování a popis jejich rodinného zázemí. Jde o žáky druhého stupně ZŠ v Moravské Třebové, kde jsem vykonávala odbornou stáž. Můj výzkum byl zaměřen nejdříve na všechny žáky základní školy, z nichž jsem postupně vytypovala skupinku dětí, kterou se ve své praktické části zabývám. Jedná se převážně o chlapce ve věku od 12 do 14 let, kteří mají opakované problémy s chováním. Výběr byl záměrně směřován do vyššího ročníku ZŠ, kde se s nástupem puberty poruchy chování ještě násobí a jsou viditelnější, což se mi v mém výzkumu díky analýze potvrdilo.

5.2. Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu jsou děti na druhém stupni ZŠ, které se již dlouhodobě potýkají s poruchou chování. Mou snahou je přijít na možné důvody, které je k tomuto chování vedly, a poukázat také na možná úskalí výchovy v různých typech rodin. Nabízím i charakteristiku rodinného zázemí vybraného vzorku dětí a možný vliv prostředí a neurologického onemocnění (ADHD, LMD) na problémové chování dítěte. Dále ve stručnosti popisuji zátěž, kterou výchova těchto dětí pro rodiče představuje a se kterou mám své osobní zkušenosti. Zabývám se také tím, zda je odborná znalost pedagogů v oboru sociální pedagogiky dostatečná a do jaké míry funguje spolupráce mezi školou s rodiči, což se pokouším zjistit rozбором dokumentů, které mi poskytla škola a pomocí řízeného rozhovoru. V rámci předmětu nabízím možné volnočasové aktivity a praktické rady, které by mohly vést ke zlepšení stavu.

5.3. Metoda sběru dat a vyhodnocení

V praktické části vycházím ze zúčastněného pozorování vybraných objektů, které jsem provedla během své stáže na ZŠ Moravská Třebová. U všech tříd na ZŠ jsem provedla vstupní analýzu kritérií žáků školy, která byla zaměřena na počet dívek a chlapců, na zdravotně postižené, zdravotně znevýhodněné a sociálně znevýhodněné. Dále jsem se zaměřila na počet rodin úplných a neúplných a na sociokulturní znevýhodnění žáků. Dle výsledků spisové dokumentace vyšlo najevo, že největší počet dětí s tímto handicapem se nachází v osmé třídě. Po dobu dvou týdnů jsem tedy monitorovala tuto třídu. Skupinu žáků jsem postupně rozdělila na bezproblémové, na žáky s občasnými výchovnými potížemi a zaměřila se na třetí skupinu žáků, která má výrazné a dlouhodobé problémy s chováním. Dále pomocí metody diagnostické poskytuji anamnézu osobní a rodinného prostředí u vybraného vzorku dětí, která byla použita v metodě kazuistiky, což je specifická technika kvalitativního výzkumu. Jde o výběr záměrný, kde poukazuji na různé poruchy chování, jejich projevy ve školním prostředí a možnou souvislost s rodinnými poměry. Částí mého výzkumu je také Baum-test (Karel Koch), který poukazuje na osobnost dítěte a jeho skryté charakterové rysy. Druhou metodou k Baum-testu byla provedena kvantitativní analýza kresby lidské postavy podle Ogdoua DPA, překlad P. Řičan. Shrnutí výsledků těchto analýz je součástí kazuistik vybraných dětí. V poslední řadě je zahrnuta i metoda řízeného rozhovoru s rodiči problémových dětí

uvedených v kazuistikách a s pedagogy. Pomocí otázek se snažím nalézt odpověď na možnou zátěž rodičů a pedagogů problémových dětí a nalézt odpověď na otázku do jaké míry funguje spolupráce rodiny a školy a odbornou znalostí pedagogů ze strany sociální pedagogiky.

Otázky pro rodiče:

- 1) Jaká porucha chování se u vašeho dítěte projevuje?
- 2) Jaký je přístup a spolupráce s pedagogy na škole, kam vaše dítě dochází?
- 3) Jste dostatečně informováni o možnostech pomoci vašemu dítěti?
- 4) Máte pocit, že výchova problémového dítěte je pro vás zátěží?
- 5) Uvítali byste pomoc sociálního pedagoga, který by věnoval vašemu dítěti speciální péči?

Otázky pro pedagogy

- 1) S jakými poruchami chování u dětí se nejčastěji potýkáte?
- 2) Z jakých rodin většinou tyto děti přichází?
- 3) Jste dostatečně informováni o možnostech jak pomoci těmto dětem?
- 4) Představuje pro vás dítě s poruchou chování větší zátěž než ostatní děti?
- 5) Uvítali byste na vaší škole pomoc ze strany sociálního pedagoga?

5.4. Využití výsledků pro praxi

Výsledky případových studií dětí mohou být použity pro další práce v oboru sociální pedagogiky týkajících se poruch chování u dětí. Mohly by zároveň posloužit jako rada pro rodiče dětí s poruchou chování, dále pro pedagogy, výchovné poradce a pro ty, kteří s dětmi pracují v různých kroužcích a zájmových činnostech apod. Dále je možné tímto způsobem informovat veřejnost v rámci prevence či rozšíření znalostí o poruchách chování.

5.5. Kazuistiky vybraných dětí s poruchou chování

Jméno: Radek

Datum narození: 9.5.1997

Bydliště: Dědřichov

Škola: ZŠ Moravská Třebová

Matka: J.N. základní vzdělání, dlouhodobě nezaměstnaná

Otec: V.N. základní vzdělání, pracuje jako dělník

Sourozenci : J.N. nar. 29. 5. 2000

Vztahy v rodině: Rodiče byli po sedmiletém manželství rozvedeni, dle matky pro vulgaritu otce a špatný vliv na syny. Matka udává, že měli s bývalým manželem výrazně problematické vztahy, verbální napadání z jeho strany a ze strany jeho rodičů. Vztahy mezi bratry jsou taktéž rivalitní. Starší syn byl do sedmi let bez problémů s výborným prospěchem. Ve třetí třídě nastalo náhlé zhoršení prospěchu a výchovné problémy ve škole i doma – vulgární chování, nerespektování autority, odmítání spolupracovat. Matka udává, že se často toulá. Dále se objevují projevy agresivity vůči dětem i učitelům. Rodiče ostatních dětí začali zvažovat přeřazení svých dětí do jiné školy. Důvodem byly obavy z fyzických útoků tohoto chlapce.

Pro stupňující se výchovné problémy byl žák hospitalizován od 13.4.do 30.6.2005 v dětské psychiatrické léčebně ve Velké Bíteši.

Záznamy o žákovi: „Radek vzhledem k tomu, že byl v naší škole vyučován ve třídě malotřídního typu, kde byl poměrně často po zadání úkolů odkázán na samostatnou práci, byl schopen bezproblémově pracovat sám a s pěknými výsledky. Na začátku pobytu byl až příliš upovídaný, rušil tím ostatní žáky a zároveň vykazoval nedostatečnou koncentraci pozornosti během výuky. Postupně tento nešvar odezněl. Se spolužáky vycházel dobře a žádné projevy agresivity u něj nebyly pozorovány. Naopak byl ochotný spolužákům pomoci. Ve svém jednání byl zbrklejší, do všech činností se vrhal až bezmyšlenkovitě, ale přitom každou situaci dokázal zvládnout ke svému prospěchu. Byl aktivní a dychtil po pochvale, radoval se

z pěkného hodnocení. Vztah s vyučujícími byl také v pořádku. Do výuky chodil připraven, školní pomůcky byly v bezvadném stavu.“

Po návratu do domácího prostředí se opět začalo projevovat chlapcovo neovladitelné chování. Rodiče tedy na doporučení školy navštívili pedagogicko-psychologickou poradnu v Moravské Třebové. Záznam z pedagogicko-psychologické poradny ze dne 13.9.2005: „Po nástupu do školy 1.9.2005 se opět projevují výrazné výchovné potíže. Chlapec naprosto nerespektuje učitelku a začíná být agresivní vůči ostatním dětem. Dále byl konstatován nerovnoměrný vývoj dítěte, nepřizpůsobivé afekty, sebeprosazování, inklinace k destruktivní činnosti, emoční supdeprivace. Nevhodná péče babičky, která do výchovy ve velké míře zasahuje. Rodičům byla doporučena dlouhodobá rodinná terapie a u jejich syna pokračování v léčebném pobytu. Tuto možnost rodiče zamítli. Chlapec bere léky na zklidnění a bylo mu doporučeno vzdělávání s pomocí asistenta-pedagoga.“

Ve škole bylo Radkovi uděleno v roce 2005 napomenutí za neustálé porušování školního řádu, za nevhodné chování při vyučování a o přestávkách.

V roce 2006 dostal důtku třídního učitele za nevhodné chování a vulgární projevy ve vyučování.

Vzhledem ke zhoršujícímu se stavu byl Radek od 14.2. do 22.3.2008 opět hospitalizován ve Velké Bíteši. Jeho pobyt zde provázely mnohočetné problémy. Projevila se výrazná dráždivost, výbušnost, neadekvátní afektivní reakce i na zcela malé podněty, verbální a brachiální agresivita, sociální neadaptivnost s návykem na sociálně provokativní jednání zejména ve vrstevnické skupině, sebeprosazování vůči slabším jedincům, neústupnost, zcela bez reflexe. Ze svých patologií obviňuje okolí, chce za každou cenu vyniknout. Vzhledem k četným provokacím a potyčkám vůči ostatním chlapcům nebyl kolektivem dětí prakticky přijat. Přesto má nadprůměrné intelektové schopnosti.

Od počátku se zde projevují konfliktní vztahy mezi rodiči. Otec vyjadřuje svůj zásadní nesouhlas s hospitalizací, matka si stěžuje na verbální útoky ze strany otce. Ačkoli byla matka upozorněna na nutnost déletrvajícího pobytu, trvala na ukončení hospitalizace již po dvou měsících.

Po hospitalizaci byl hoch předán do péče otce. Jeho chování se oproti loňskému roku zlepšilo, je závislé na náladě a bývá nevyrovnané. Jeho nejčastější prohřešky v poslední době jsou

nerespektování pokynů vyučujících a jakékoli autority, zejména ženské, vulgární mluva, afektované chování ke spolužákům.

Prospěch žáka: Radek je bystrý a inteligentní žák, v matematice patří mezi nejlepší. V loňském roce se zúčastnil matematické soutěže. Na pololetním vysvědčení měl průměr známek 1,5. Domácí příprava je v tomto roce vyrovnaná, úkoly odevzdává včas, jsou pečlivě vypracované a podepsané.

Spolupráce rodičů se školou: Matka pravidelně navštěvuje všechny třídní schůzky. K řešení akutních situací se rodiče dostavují okamžitě, s dítětem navštěvují veškerá vyšetření i návštěvy odborných lékařů.

Jedná se o třináctiletého chlapce, který vyrůstá v neúplném rodinném prostředí. Po rozvodu byl svěřen do péče matky. Vzhledem k četným výchovným problémům musel být dvakrát hospitalizován v psychiatrické léčebně. Byl u něj diagnostikován syndrom ADHD, emoční supderivace, sklony k destrukci, agresivní chování, nerespektování autorit. Rovněž se u něj vyskytly sklony k toulání.

Při práci s chlapcem a jeho zákonnými zástupci byly rodičům ošetřující lékařkou z psychiatrické léčebny doporučeny vhodné výchovné přístupy. Dále jim navrhla, aby se oba rodiče zúčastnili porozvodové terapie v poradně, a to z důvodu zlepšení komunikace mezi oběma stranami. Psycholog také doporučil důslednost, stálou kontrolu hochova jednání, dávání hranic, usměrňování dominance, důraz na rozvoj empatie a výchovnou jednotnost.

Škola poskytla možnost využití osobního asistenta a vytvoření individuálního plánu. Dle názorů pedagogů již dochází k postupnému zlepšení chování v důsledku vzájemné komunikace mezi rodiči a jejich spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou.

Na základě vyhodnocení výsledků **analýzy kreseb** postavy a Baum-testu (viz.příloha) byly u tohoto žáka zjištěny tyto charakteristické osobnostní rysy:

Jedná se o inhibovanou osobnost s nižším sebevědomím, která má potřebu uznání a souhlasu. Dále je velmi dynamický, má horší sebeovládání, tvrdohlavý, umíněný, impulzivní, vyšší intelekt v sociální oblasti.

Charakteristika rodinného prostředí:

Jedná se o neúplnou rodinu se dvěma syny. Otec má vulgární chování a špatný vliv na děti. Chybí komunikace mezi rodiči a panuje zde nesoulad ve výchovném působení mezi rodiči. Mezi sourozenci se projevuje značná rivalita. Oba rodiče mají základní vzdělání.

Výchovné potíže:

U staršího syna Radka se po rozvodu rodičů objevuje zhoršení prospěchu, časté výchovné problémy a projevy agresivity vůči spolužákům. Dále nerespektování autority zejména ženské.

V roce 2005 byl Radek pro své výchovné problémy hospitalizován v dětské psychiatrické léčebně Velká Bíteš.

V roce 2008 proběhla druhá Radkova hospitalizace.

Po návratu rodiče začali spolupracovat mezi sebou a více se zajímat o důvody Radkových výchovných potíží.

Prognóza:

Díky odhalení dysfunkcí v rodinném prostředí se pravděpodobně podařilo odhalit příčinu Radkova chování. Rodiče podstoupili porozvodovou terapii z důvodů zlepšení komunikace. Dále navštěvují a spolupracují s pedagogicko-psychologickou poradnou.

Radek byl předán do péče otce. Jeho chování se zlepšilo a na pololetním vysvědčení měl průměr známek 1,5. Rodiče dochází pravidelně na třídní schůzky a jejich vzájemná komunikace funguje. Radkovo chování se mi jeví jako snaha potrestat rodiče, hlavně matku, za rozpad rodiny. Pozitivním přínosem v tomto případě vidím uvědomění si vlastních chyb ze strany rodičů a jejich následné obnovení komunikace a spolupráce se školou.

Jméno: Patrik

Datum narození: 10.12.1996

Bydliště: Moravská Třebová

Škola: Moravská Třebová

Matka: A.P. základní vzdělání , dělnice

Otec. P.P. základní vzdělání, dělník

Sourozenci: M.P. nar. 1993, S.P. nar. 1989, Z.P. nar. 1983

Záznamy o rodině: Rodiče byli po třináctiletém manželství rozvedeni. Důvodem byl alkoholismus otce a jeho agresivní chování vůči ostatním členům rodiny. Děti byly několikrát svědky fyzického útoku na matku ze strany otce. Nyní je Patrik v péči matky společně se svou starší sestrou. Materiální podmínky pro výchovu dětí jsou na velmi nízké úrovni. Otec neplatí výživné a o děti neprojevuje zájem.

Chlapec má již od nástupu do první třídy výrazné výchovné problémy projevující se častým používáním vulgárních výrazů, neposlouchá pokyny vyučujících, je drzý, zapomíná pomůcky a domácí úkoly, fyzicky napadá spolužáků a ničí školního majetek. Dále byl opakovaně přistižen při krádeži osobních věcí svých spolužáků. Svým neukázněným chováním velmi často narušuje výuku. Chlapci byl v pátém, šestém a sedmém ročníku snížen stupeň z chování a dále několikrát uděleno napomenutí třídního učitele za nevhodné chování a nekázeň při vyučování, důtka třídního učitele a napomenutí ředitele školy. Sedmý ročník musel Patrik opakovat a v letošním pololetním vysvědčení má opět nedostatečnou z českého jazyka, matematiky a zeměpisu.

Na doporučení školy matka zažádala v roce 2007 o speciální pedagogické vyšetření.

Závěr z pedagogicko - psychologické poradny: „Rozumová úroveň při spodní hranici pásma průměru. Symptomatologie ADHD, psychomotorický neklid, nesoustředěnost, obtíže v pravolevé a v prostorové orientaci, oslabení v oblasti expresivní řeči (artikulační neobratnost), celková nezralost. Dále je u chlapce oslabena sluchová i zraková paměť.“

Doporučení: „Jedná se o žáka se zdravotním znevýhodněním. Doporučuji chlapci doma i ve škole podpůrná opatření k reedukaci zmíněných potíží. Navrhují kontrolní speciálně pedagogické vyšetření.“

Dne 7.11. 2009 byla svolána školní výchovná komise z důvodů zhoršujícího se chování a prospěchu Patrika.

Závěr pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

- 1) Patrik se zaměří důkladně na přípravu na vyučování a bude si plnit své školní povinnosti.
- 2) Bude se snažit neprovokovat svým chováním vyučující a spolužáky.
- 3) Pokud si i nadále nebude plnit své školní povinnosti, bude možné mu odebrat IVP a dostane sníženou známku z chování.
- 4) Matka se bude pravidelně informovat na chování svého syna.

Spolupráce rodičů se školou: Otec o dítě nejeví zájem. Třídní schůzky nebyl nikdy přítomen a ani na žádost školy ji nikdy nenavštívil. Matka navštěvuje školu nepravidelně a často až na několikáté vyzvání. Komunikace s ní je velmi slabá. Matka nedbá na plnění školních povinností a svého syna často omlouvá z vyučování. Patrikovo chování omlouvá a vinu jeho výchovných problémů hledá jinde.

Na základě vyhodnocení výsledků **analýzy kreseb** postavy a Baum-testu (viz. příloha) byly u tohoto žáka zjištěny tyto charakteristické osobnostní rysy:

Chlapec je často vnitřně rozladěný, má potřebu uznání a neví jak se zachovat a proto improvizuje a zastírá. Dále je nejistý, nedůvěřivý, podezřívavý, uzavřený, zarputilý a má zápor k autoritám.

Charakteristika rodinného prostředí:

Jedná se o neúplnou rodinu se dvěma dětmi. Otec je alkoholik s agresivními sklony. O děti nejeví zájem a neplatí výživné. Matka Patrikovy výchovné problémy omlouvá a hledá příčinu chlapcových chyb u jiných. Jeho stále narůstající problémy svádí na školu a špatný vliv okolí. Nedrží se pokynů udělených školou a PPP.

Výchovné potíže:

Patrik má opakované výchovné problémy projevující se používáním vulgárních výrazů, neplnění školních povinností, nerespektování autority, napadání spolužáků, ničení majetku a krádeže.

Prognóza:

Vzhledem k tomu, že matka zanedbává spolupráci se školou a s PPP, se chlapcův stav nelepší. V poslední době škola řeší i velmi častou absenci dítěte. Je velmi pravděpodobné, že mu bude opět snížena známka z chování a bude muset opakovat osmý ročník. Jeho prognóza je nejistá.

Jméno: Šimon

Datum narození: 12.8. 1995

Škola: Moravská Třebová

Matka: bez vzdělání, nezaměstnaná

Otec: bez vzdělání, nezaměstnaný

Sourozenci: J.P. nar. 1984, Z.R. nar. 1988, P.R. 1992

Vztahy v rodině: Rodiče nejsou oddáni. První dva sourozenci pochází z předchozích vztahů matky. Jedná se o romskou rodinu žijící se svými příbuznými v malém domku na okraji města. Dva sourozenci navštěvovali praktickou školu. Otec je nezaměstnaný pracoval pouze příležitostně jako kopáč, matka je rovněž nezaměstnaná. Otec opakovaně stíhán za trestnou činnost, bratr Josef se dvakrát dopustil trestné činnosti. Otec velmi často tráví čas hrou na výherních automatech a požíváním alkoholu. Rodina převážně využívá sociálních dávek bez vlastního přičinění.

Chlapec přestoupil do ZŠ v M.T ve školním roce 2005-2006. V té době měl již velké výchovné problémy na předchozí škole, které rodiče sváděli na zaujatost ze strany učitelů. Po nástupu na zdejší ZŠ se zpočátku jevil klidně a působil spíše zakřiknutě. Později se však postupně začaly dostavovat výchovné prohřešky jako časté zapomínání školních pomůcek a domácích úkolů, nevhodné chování, lhaní, opakované schovávání sešitů a žákovské knížky, neomluvené absence. Dále u něj byly nalezeny omamné látky a byl usvědčen ze sprejerství. Bylo mu několikrát uděleno napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele, důtka ředitele školy a byla mu snížena známka z chování. Šimon již dvakrát propadl v 6. Třídě soustavně se dopouští záškoláctví a bylo zjištěno, že šikanuje spolužáky.

Dne 5.1. 2011 byla svolána školní výchovná komise z důvodů zhoršujícího se chování Šimona.

Od začátku školního roku má 32 zápisů o zapomenutí školních pomůcek a 16 zápisů o nevhodném chování či neplnění svých povinností. Dále vulgárním způsobem napadl spolužačku.

Závěr pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

- 1) Třídní učitelka domluví konzultaci u školní psycholožky.
- 2) Šimon se zaměří důkladně na přípravu na vyučování a bude si plnit své povinnosti ve škole.
- 3) Rodičům byla doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny.

Spolupráce rodičů se školou: Rodiče Šimona i přes opakované výzvy nenavštěvují rodičovské schůzky. Se školou nespolupracují a svým chováním demotivují své děti k učení.

Podle výsledků vyhodnocení **analýzy kreseb** postavy a Baum-testu (viz. příloha) byly u tohoto žáka zjištěny tyto charakteristické osobnostní rysy:

Chlapec se hůře přizpůsobuje, má obtíže v učení, nízký intelekt a nízké sebevědomí. Je společenský, žertuje a posmívá se. Snaží se začlenit pomocí síly a chce být pro okolí zajímavý. Je nezralý, neurotický, kritický, vnitřně nespokojený, hravý a podléhá snění.

Charakteristika rodinného prostředí:

Jde o romskou rodinu se sociokulturním znevýhodněním. V rodině jsou preferovány nenáročné životní cíle. Rodiče nejeví o chlapcův prospěch a chování zájem a svým jednáním maří výchovné působení školy. Vzhledem ke stále zhoršujícímu se chování a prospěchu škola zvažuje návrh na ústavní výchovu.

Výchovné potíže:

Šimon má častou absenci, zapomíná pomůcky a neplní své školní povinnosti. Přidružuje se nevhodné chování, lhaní, šikana a držení omamných látek.

Prognóza:

Je velmi nejistá. Odhalením dysfunkci v rodinném prostředí se pravděpodobně podařilo odhalit příčinu chlapcova chování. Vzhledem k chybějící motivaci k získání vzdělání a preferencí konzumního způsobu života se v případě Šimona se obávám, že sklouzne ke kriminálně závadovému jednání, aby uspokojil své osobní potřeby.

5.6. Řízený rozhovor:

Oslovila jsem pět pedagogů ze základních škol v mém okolí a pomocí metody řízeného rozhovoru jsem shrnula jejich nejčastější odpovědi.

Otázky pro pedagogy

1) S jakými poruchami chování u dětí se nejčastěji potýkáte?

- Jsou to poruchy nesoustředěnosti, hyperaktivity, nevhodné chování, časté zapomínání, agresivita, šikana, negativistické postoje, kolektivní vyčleňování.

2) Z jakých rodin většinou tyto děti přichází?

- Převážně z neúplných a sociálně znevýhodněných rodin.

3) Jste dostatečně informováni o možnostech jak pomoci těmto dětem?

- Ne. Pedagogicko psychologické poradny nedostatečně spolupracují se školou a se zákonnými zástupci. Školení je vzhledem ke stoupajícímu množství problémových dětí nedostatečné.

4) Představuje pro vás dítě s poruchou chování větší zátěž než ostatní děti?

- Většinou je těchto dětí ve třídě více. Práce s nimi je velmi obtížná, snižuje kvalitu výuky a ruší i ostatní děti. Častým řešením kázeňských přestupků ztrácím čas, který mám věnovat učení.

5) Uvítali byste na vaší škole pomoc ze strany sociálního pedagoga?

- Samozřejmě. Několikrát jsme žádali o asistenty, ale z finančních důvodů nám nebylo vyhověno.

V rámci cíle měl být poskytnut řízený rozhovor i s rodiči dětí s poruchou chování. Oslovila jsem rodiče dětí z mých kazuistik, ale pro jejich nezájem a neochotu se neuskutečnil. Z jejich strany převažoval názor, že jejich dítě problém nemá, nebo o něm nechtějí s nikým diskutovat. O pomoc sice stojí, ale nehodlají se zapojit a spolupracovat se školou či s jinými organizacemi.

Oslovení pedagogové byli velmi přístupní a ochotní. O daný problém se zajímají a téměř denně řeší přibývajících výchovných problémy u dětí. Ve většině případů nejsou podporováni také snažením ze strany rodičů. Ti svým často negativním přístupem maří jejich výchovné působení. Všichni z oslovených pedagogů by přivítali pomoc ze strany sociálního pedagoga či osobního asistenta a možnosti dalšího vzdělávání v této problematice.

Závěr

V posledních letech začalo stoupat procento dětí, které mají problémy s chováním. V klasických třídách a ve vyučování jsou nezvladatelné, narušují chod celé třídy, do jisté míry mohou znamenat i ohrožení ostatních spolužáků. Učitelé jsou při vedení těchto žáků často bezbranní a bezradní a mnohdy se i jejich rodiče mohou dostat do pozice bezmocných a nešťastných lidí.

Ve své práci jsem se zaměřila na bližší charakteristiku dětí s poruchami chování a zjištění několika možných faktorů, které mají na vzniku těchto poruch možný vliv. Mým cílem bylo poukázat na rodiny, které se nejčastěji s výchovnými problémy svých dětí potýkají. Dospěla jsem k závěru, že podmínkám výchovného prostředí by měla být věnována větší pozornost, a to především z toho důvodu, že rodinné prostředí je prvořadým zdrojem výchovných podnětů. Jak se ukázalo ve všech kazuistikách, tak se narušené rodinné prostředí nějakým způsobem podílelo na vzniku poruchy chování u dítěte. Právě problémy s chováním se projevují markantněji u dětí z dysfunkčního rodinného prostředí v rodinách neúplných, rozvedených a při výchově, kde nebyly děti dostatečně motivovány k získání vzdělání. V úvodu práce jsem vyslovila hypotézu, zda problémové chování dětí je projevem rodinné výchovy a zároveň zrcadlem situace, která v rodině vládne. Provedenou analýzou spisové dokumentace na ZŠ Moravská Třebová a během šetření na této škole byla má hypotéza potvrzena. Ve všech případech se narušená funkce rodiny odrazila na chování dětí. Chci poukázat na nenahraditelnou funkci rodinné výchovy, která funguje pouze za předpokladu, že rodiče projevují zájem o zlepšení stavu dítěte. Výchovné problémy jsou podpořeny i tím, že děti zanedbávají školní povinnosti. To je často způsobeno tím, že děti nejsou k těmto povinnostem doma řádně vedeny svými rodiči. Ti se pro ně stávají nevhodnými vzory, často totiž snižují autoritu učitele, vychovatele a vzdělání vůbec. Děti nemají od koho přejímat základní pravidla a normy chování ve společnosti, není jim zajištěna potřebná péče a v některých případech ani láska. A proto sociální pedagogika nabízí i pomoc rodičům, kteří nejsou schopni spravovat svoje záležitosti, hledá optimální formy kompenzace různých nedostatků a snaží se o změnu, která by přispěla k optimálnímu způsobu života.

Ve své práci poskytuji vlastní zkušenosti, které jsem získala výchovou dítěte s ADHD. Díky včasnému odhalení a změny přístupu podařilo eliminovat další možné následky, které tuto poruchu provází.

Tím i navazuji na další otázku, a to zda lze včasným zásahem zmírnit nežádoucí projevy poruch chování. Zaměřuji se i na úlohu sociálního pedagoga, který by svou pomocí mohl zlepšit kvalitu života těchto dětí a jejich rodičů. Nabízím množství praktických rad i názvy organizací, které pomáhají s výchovou problémových dětí.

Podle informací získaných z řízeného rozhovoru s pedagogy jsem dospěla k závěru, že by bylo vhodné další zvyšování jejich odbornosti v sociální pedagogice. Mnozí pedagogové postrádají odborné znalosti, pomocí kterých by pak mohli na děti lépe působit, a díky získaným poznatkům tak dříve odhalit počínající poruchy chování. Domnívám se, že díky včasné diagnóze je možné řešit problémy v počáteční fázi s mnohem větším efektem úspěšnosti. Jak ukázaly výsledky mé analýzy, největší počet žáků s poruchou chování se vyskytuje ve vyšších ročnících ZŠ, kde se díky nástupu puberty projevuje již v plné míře. Následná řešení jsou daleko obtížnější, než by byla v mladším věku. Tím uzavírám i odpověď na mou třetí otázku, zda jsou znalosti pedagogů v oboru sociální pedagogiky dostatečné.

Resumé

Tématem bakalářské práce bylo podchytit důležitost výchovné role rodičů při formování osobnosti a charakteru svých potomků. Je zaměřena především na výchovu dětí s poruchou chování a ADHD, protože dětí s výchovnými potížemi stále přibývá. Snahou bylo upozornit na různé poruchy chování a jejich projevy a na možné příčiny jejich vzniku, nabídnout praktické rady a pomoc jak ze strany sociální pedagogiky, tak i různých organizací a institucí.

Jsem si vědoma, že z provedených analýz nelze vyvodit obecné závěry, protože přesné určení vzniku poruch chování nelze vzhledem k množství faktorů, které jej ovlivňují, určit. Svou prací pouze naznačuji možné varianty a snažím se aktivizovat úsilí rodičů, pedagogů a okolí změnit své postoje a chování, jakož i způsob života, aktivně pomáhat a cílevědomě působit na vědomí a jednání dítěte a včas eliminovat nežádoucí projevy chování.

V mé práci se mi nepodařilo najít cestu k rodičům, kteří se dlouhodobě potýkají s výchovnými potížemi svých dětí. Ze své vlastní zkušenosti vím, že výchova dítěte s poruchou chování představuje velkou zátěž nejen pro rodiče, ale i pro celou rodinu. Je nutné si uvědomit, že jde o to, jak pomoci těmto dětem, což bez vzájemné spolupráce rodiny, pedagogů a institucí půjde velmi obtížně.

Snahou bylo upozornit na rizika a důsledky rozpadu rodiny a ukázat, jak důležitým faktorem ve výchovném procesu je vlastní příklad rodičů.

Závěrem je nutné konstatovat, že rodinná výchova a působení harmonického a plně funkčního rodinného prostředí jsou ve výchově dětí nenahraditelné.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na poruchy chování u dětí a ADHD. Popisuje různé druhy poruch chování, možné příčiny a zátěž, kterou výchova těchto dětí pro rodiče a pedagogy představuje. Jsou zde uvedeny praktické rady i organizace, které se snaží pomoci s výchovou těchto dětí. Práce věnuje pozornost rodinám, ze kterých děti s výchovnými problémy nejčastěji pochází, kde formou kazuistik popisuje jejich životní osudy.

Klíčová slova

Poruchy chování u dětí, ADHD, rodina, funkce rodiny, výchovné prostředí, sociální pedagogika.

Annotation

The Bachelor Thesis focuses on behaviour disorders of children and ADHD issues. It describes various types of behaviour disorders, their possible reasons and stress caused by upbringing of these children for parents and teachers. It tackles practical advices and organizations helping to educate children with behaviour disorders. The Thesis pays attention to families where those children are mostly born and it describes their course of life through casuistry.

Keywords

Behaviour disorders of children, ADHD, family, function of family, educational environment, social pedagogy.

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 561/2004 Sb. „Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami.“
2. BAKOŠOVÁ, Z., Sociální pedagogika jako životná pomoc. Bratislava: Public promotion, 2008, s. 113, ISBN80-969944-3
3. DUŠEVNÍ PORUCHY A PORUCHY CHOVÁNÍ. PRAHA: Psychiatrické centrum, 1992, s. 232, ISBN 80-85121-37-9
4. KIRBYOVÁ, A., Nešikovné dítě a další poruchy motoriky. Praha: Portál, 1999, s.196, ISBN 80-7178-424-9
5. KOUDELKOVÁ, A., Psychologické otázky delikvence. Praha: Viktoria Publishing,, 1995, s.32 , ISBN 80-7178-022-6
6. KRAUS, B., Poláčková, V., Člověk – Prostředí – Výchova. Brno: Paido, 2001, s. 99-105, ISBN 80-7315-004-2
7. KRAUS, B., Teorie výchovy . Brno. IMS 2006, s.
8. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ D., VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE. Praha: Granada Publishing, 1998, s. 290, ISBN80-7169-195
9. MALÁ, E., Mé dítě má ADHD Co dál? Praha: Eli Lilli, 2008
10. MARTÍNEK, Z., AGRESIVITA A KRIMINALITA ŠKOLNÍ MLÁDEŽE. Praha: Granada, 2009, s.78,100, ISBN 978-80-247-2310-5
11. MATĚJČEK, Z., Po dobrém, nebo po zlém? Praha: Portál, 1994, s. 17, ISBN 80-7178-486-9
12. MAZÁNKOVÁ, L., TYPOLOGIE VÝCHOVNÝCH POTÍŽÍ. Brno: IMS 2007, s. 4 -12
13. PELIKÁN, J., Hledání těžiště výchovy. Praha: Karolinum, 2007, s.94, ISBN 978-80-246-1265-2
14. PIPEKOVÁ, J., a kol.. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno. Paido, 1998, s. 199, ISBN 80-85931-65-1
15. POTHE, P., Dítě v ohrožení. Praha: G plus, 1996, s. 17, ISBN 80-901896-5-2
16. TRAIN, A., Nejčastější poruchy chování u dětí. Praha: Portál, 2001, s. 62, ISBN 80-7178-503-2
17. TRAIN, A., Specifické poruchy chování a pozornosti. Praha: Portál, 1997, s. 76,99,122,132, 200, ISBN 80-7178-131-2

Časopisy:

18. KVIETOK, A., Sféra, 05/2009, s. 35

Internetové zdroje:

19. www.vubuskovice.cz,

20. www.crsp/hyperaktivní/hyperdětí_07.html,

21. www.rosa

Seznam příloh

Příloha č. 1- Vyhodnocení kreseb postavy

Příloha č.2 – Vyhodnocení kreseb stromu

Příloha č. 3 – Vstupní analýza kritérií žáků souboru školy

Příloha č. 4 – Sociokulturně znevýhodnění žáci školy

Příloha č. 5 – Výkresy žáků

Volné zpracování podle materiálu Ogdon – DAP – Kresba postavy, přeložil P. Říčan 1978

Zákl. číslo pohlaví	velikost a kr. pohlaví	hlava účes	oči řasy	uši nos	ústa brada krk	ruky nohy postoj	trup prsa	oblečení zvláštnosti věci	Poznámky
1/CH	menší postava druhého pohlaví nižší sebevědomí	kulatá menší adekvátní sexuální nedostatečnost nezralost	větší řasy krit. postoj	bez uší jednoduchý citlivý na kritiku sexuální soběstačnost deprese	smích nízký neurotika	sociální tendence od sebe boty, opasek málo prstů rigidní v soc. vzorech, chce kontakt	trup s pasem prsa označ. obráceně identifikace infantilismy	káro sukně pásek tendence k sestře, matce, ženě	
2/CH	postava přes celou plochu síla na úkor intelektu	kulatá kudrnatý postavený závislý, síla, fantazie, horší přizpůsobení	panenka bez řas	uši nemá velký trojúhelník kritika – nedostatečná sexualita	konkávní otevřená adekvátní k postavě tendence k agresí	upažené květkové prsty postoj široký kompulzivní chování, síla, intelekt	jednotný bez prsou regrese	bez oblečení regrese	
3/CH	1/2plochy, ident.chlapec nižší sebevědomí, vyžaduje pozornost, infantilní tendence	kulatá, účes bohatý	kuličky nedostatečný	uši žádné malý, deformovaný kritika - deprese	čárka, konkávní být zajímavý	deformované prsty - rukavice rozkročené regrese, nižší sebevědomí	adekvátní pas bez prsou snaha po zblížení	čepice se šiltem projekce kapsy 4 kusy boty, opasek tendence vyrovnat se ostatním	ozdoby na krku závislost na matce, infantilní, potřeba souhlasu a uznání

4/CH	postava malá, zřejmě chlapec nižší sebevědomí	plochá, kulatá bohatší intelekt	kolečka bez řas nedostatečný	žádné uši adekvátní kritika	konkávní mohutný silný umírněný impulse	rozpažené rozkročené květinkové prsty inhibovaná osobnost	adekvátní pas bez prsou	sportovní dres chybí rukávy, boty s kolečk. infantilita	potřeba uznání, skupiny, souhlas, intelekt v soc. oblasti, tvrdohlavý, umíněný, impulse
5/CH	½ plochy, postava muže nejistota, intelekt	adekv. menší, sport.krátký intelekt, nižší síla	kulaté panenky, obočí vztahovačný, podezřivý	chybí uši adekvátní kritika	rovná čára slabší	bez loktu prsty v pořádku rozložené široké nezralý	široký bez prsou nedostatečný	spíše mikina široké kalhoty opatrný, obavy	neví mnohdy jak se zachovat, improvizuje, zastírá, potřeba uznání, často vnitřně rozladěný
6/CH	postava na celé ploše chlapec intelekt-moc nižší sebevědomí, komp. silou	hrnatá, neupravený, hrnatý snaha se začlenit i silou	kulaté zajímavý	chybí chybí, knír kritika, fantazie, snění	cigareta v ústech špičatá adekvátní	bojovný, rozkročený postoj prsty špičaté nezralý	široký bez prsou zabývá se sexualitou, nedostatečný	sportovní moderní moderní obuv, špičatá obuv	cigareta, modní značky, pásek, jeans, na botech moderní značky chce být zajímavý, vnitřně nespokojený, neurotický
7/=D V. M	½ kresby dívku nižší sebevědomí	hrnatá, bohatý, ofina, mašle horší fantazie, přizpůsobení	kulaté panenky, bez řas	chybí adekvátní kritika	konkávní plochá silný umíněný, impulse	deformované upažené úzký postoj, boty	úzký, štíhlý bez prsou	tričko kalhoty s kapsama	tendence k závislosti, emoční a sociální přizpůsobení, infantilní znaky, narcistické tendence
8/=D A.S	Více jak ½ plochy fantazie	Kulatá Adekvátní Bohatý Chce imponovat	Panenka, obočí, řasy Kritický postoj, Uhlazenost, Vztahovačnost senzitivita	Chybí adekvátní kritika	Prokreslená adekvátní	Sociální postoj Adekvátní širší	Adekvátní Bez prsou	Tričko Kalhoty (podpas) Boty Úsilí vyrovnat se	Pásek Kresba ukazuje na intverts, relativně stabilní s malad.tendence mi, chce se líbit

VYHODNOCENÍ KRESEB STROMU U ŽÁKŮ SOUBORU

Znaky ukazující:

	Ext.	Int.	Lab.	Stab.	Adapt.	Mal.	Poznámky ke kresbě
Žák č.							
1./Ch	IIIIII - 6	II - 2	III - 4	III - 4	II - 2	IIIIII - 6	nedůvěřivý, zastírá, zdánlivě společenský
2./Ch	III - 3	III - 4	IIIIII - 5	I - 1	I - 1	IIIIII - 6	neurotický, nedůvěřuje, zápor k autoritám, uzavřený, zarputilý, fantazie, horší koncentrace
3./Ch	IIIIIIII - 7	III - 3	III - 4	IIIIII - 5	IIIIIIII - 7	III - 4	horší přizpůsobení, obtíže v učení, praktické nadání, relativně společenský, nedůvěra, uzavřený, zastírá, horší přizpůsobení, neurotické tendence, hravý, žertuje, posmívá se, detaily
4./Ch	IIIIII - 6	III - 3	IIIIII - 5	III - 4	IIIIII - 5	III - 4	neurotické tendence, roztržitý, vnitřní zmatek, rozpačitý, senzitivní
5./Ch	IIIIII - 5	III - 4	III - 3	IIIIII - 6	IIIIII - 6	III - 3	nedůvěra, opatrný, záp.vztah k autoritě, uzavřený, zarputilý, snaha imponovat okolí, demonstrace síly, afektovaný, agresivní prvky v chování, ironizuje, provokace, uhýbá překážkám
6./Ch	špatná instrukce – kresba ovocného stromu						dynamický, horší sebeovládání
7./Ch	III - 3	IIIIII - 6	IIIIII - 6	III - 4	II - 2	IIIIIIII - 7	vůle, chtění, regrese, uzavřený, empatie, ovlivnitelný, přecitlivělý, senzitivita
8./D	III - 4	III - 4	III - 4	III - 4	III - 3	IIIIII - 5	vůle, chtění, kritická, agresivní prvky, citlivá, zranitelná, snění, nerozhodná, horší koncentrace, nejistota, neklid, neurotické tendence

Vyhodnoceno dle knihy:

Koch Karel, Test kresby stromu (Baumtest)

přeložil a upravil dr.Libor Richtr Csc.

přílohy kreslil Z.Altman

Vstupní analýza kritérií žáků souboru školy – školní rok 2010/2011

Třída	Počet žáků (chlapci;dívky)	Zdravotní postižení	Zdravotní znevýhodnění	Sociální znevýhodnění			
1.	15 (6; 9)	1		3			
2.	16 (8; 8)			6			
3.	15 (7; 8)			6			
4.	14 (6; 9)		1	7			
5.	24 (13; 11)		1	5			
6.	21 (10; 11)	1	4	9			
7.	23 (14; 9)		6	12			
8.	21 (13; 8)		5	14			
9.	16 (10; 6)		1	9			

Poznámka:

„Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami“ – na základě § 16, odst.1.zákona č. 561/2004 Sb., je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.

Příloha č. 4

Sociokulturní znevýhodnění

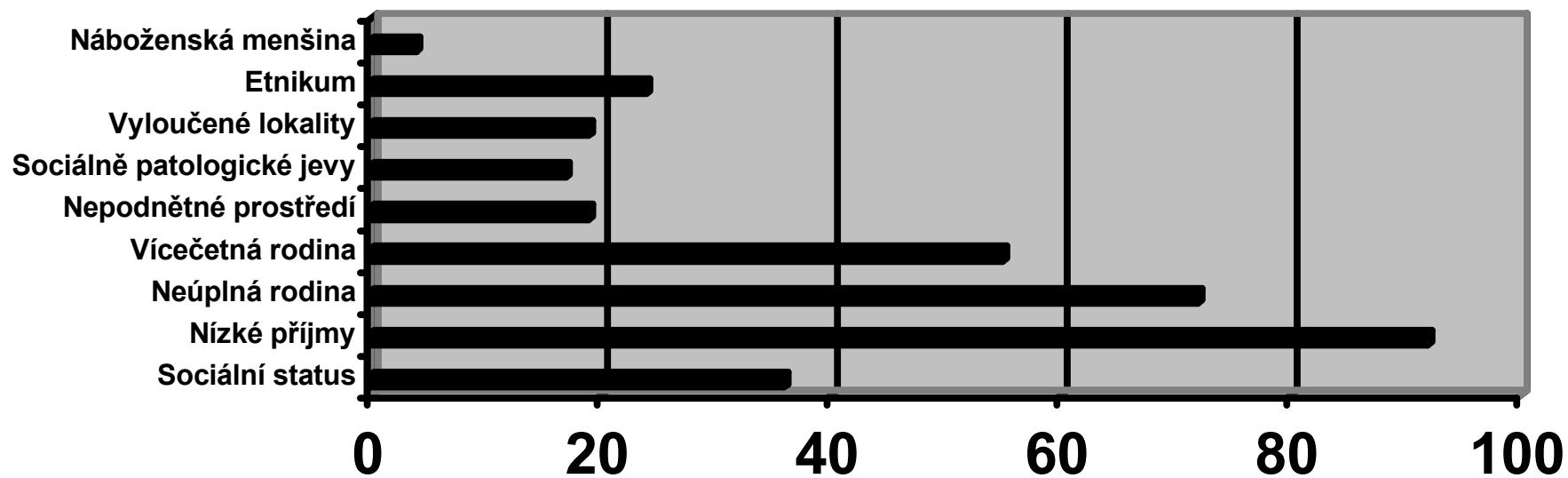
(příčemž výčet kritérií není úplný):

Třída	Žák z rodiny s nízkým sociálním statusem	Žák z rodiny s nízkými příjmy	Žák z neúplné rodiny	Žák z vícečetné rodiny	Žák z málo podnětného rodinného prostředí	Žák z rodiny ohrožené sociálně patologickými jevy	Rodina žije v sociálně vyloučené lokalitě	Etnická příslušnost	Náboženská menšina
1.				2			2	3	
2.	4	10	5		1	2		2	1
3.	4	11	7	2	1		2	1	
4.	3	12	8	1		3		2	
5.	3	8	11		4		3	1	2
6.	5	11	12	9			3	4	
7.	7	16	12	16	5	6	4	4	
8.	3	14	11	14	5	6	3	3	
9.	5	10	6	11	3	2	2	4	1

Poznámka:

To, že dítě/žák naplňuje pouze jeden z uvedených příkladů (např. je příslušníkem etnické menšiny), ještě automaticky neznamená, že je sociokulturně znevýhodněné (pro označení sociálního znevýhodnění jsou potřeba min. 2 výše uvedené znaky). Do této cílové skupiny však můžeme zařadit například dítě/žáka, které pochází z vícečetné rodiny s nízkými příjmy, ohrožené sociálně patologickými jevy.

Počty žáků podle kritérií sociálního znevýhodnění

Příloha č. 5
Výkresy žáků

